

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БАНКІВСЬКОГО БІЗНЕСУ

О.Л. Малахова

*МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
з вивчення дисципліни*

“КРЕДИТНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ”

ТЕРНОПІЛЬ 2018 р.

Малахова О.Л. “Кредитний менеджмент”: -Методичні вказівки з вивчення дисципліни. – Тернопіль: ТНЕУ, 2018. - 65 с.

Автор: ***Малахова Олена Леонідівна,***
кандидат економічних наук,
доцент кафедри банківської справи

У методичних вказівках розкривається зміст основних тем курсу „Кредитний менеджмент”, що відображають базові теоретичні аспекти організації кредитної діяльності банківських установ та практичні аспекти його провадження на мікрота регулювання на макроекономічному рівнях. Окрім того, значна увага у вивченні дисципліни приділена напрямом оптимізації банківського кредитування в сучасних умовах.

Методичні вказівки включають опорний конспект лекцій, плани проведення практичних занять, тематику рефератів, типові задачі, питання підготовки до іспиту, список рекомендованої для опрацювання літератури.

Рецензенти: ***Чайковський Ярослав Іванович,***
кандидат економічних наук,
доцент кафедри банківської справи

Ігнатов Юрій Олександрович
керівник відділення «Дружба»
ПАТ КБ «Приватбанк»

Відповідальний за випуск: ***Дзюблюк Олександр Валерійович,***
доктор економічних наук, професор
завідуючий кафедрою банківської справи

Затверджено
на засіданні кафедри банківської справи,
протокол № 8 від “23” квітня 2018 р.

Схвалено науково-методичною радою з фінансів, банківської справи та страхування Тернопільського національного економічного університету,
протокол № 5 від “3” травня 2018 р.

Схвалено науково-методичною радою факультету банківського бізнесу Тернопільського національного економічного університету,
протокол № 6 від “7” травня 2018 р.

ЗМІСТ

1.	ВСТУП	4
	1.1. Мета і завдання дисципліни, її роль в навчальному процесі.....	4
	1.2. Тематичний зміст курсу.....	5
	1.3. Розподіл навчального часу за темами.....	7
2.	ОПОРНИЙ КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ	9
	Тема 1. Концептуальні засади кредитного менеджменту в банку.....	9
	Тема 2. Управління процесом банківського кредитування.....	12
	Тема 3. Оцінювання банком кредитоспроможності позичальників.....	16
	Тема 4. Особливості організації кредитного процесу в окремих галузях економіки.....	18
	Тема 5. Особливості кредитування фізичних осіб.....	21
	Тема 6. Моніторинг кредитного ризику.....	25
	Тема 7. Моніторинг кредитного портфеля банку.....	29
	Тема 8. Формування і використання банками резерву за кредитами....	35
	Тема 9. Управління проблемними кредитами банку.....	39
	Тема 10. Стратегічне управління кредитним портфелем банку.....	45
3.	ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ	48
	Тема 1. Концептуальні засади кредитного менеджменту в банку.....	
	Тема 2. Управління процесом банківського кредитування.....	
	Тема 3. Оцінювання банком кредитоспроможності позичальників.....	
	Тема 4. Особливості організації кредитного процесу в окремих галузях економіки.....	
	Тема 5. Особливості кредитування фізичних осіб.....	
	Тема 6. Моніторинг кредитного ризику.....	
	Тема 7. Моніторинг кредитного портфеля банку.....	
	Тема 8. Формування і використання банками резерву за кредитами....	
	Тема 9. Управління проблемними кредитами банку.....	
	Тема 10. Стратегічне управління кредитним портфелем банку.....	
4.	ТИПОВІ ЗАДАЧІ З ДИСЦИПЛІНИ	51
5.	ПЕРЕЛІК ЕКЗАМЕНАЦІЙНИХ ПИТАНЬ	53
6.	ГЛОСАРІЙ ПОНЯТЬ ТА ТЕРМІНІВ	56
7.	СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	61
8.	КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ЗНАНЬ, НАБУТИХ З КУРСУ	64

ВСТУП

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ, ЇЇ РОЛЬ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Програма та тематичний план орієнтовані на глибоке та ґрунтовне засвоєння студентами дисципліни «Кредитний менеджмент», формування системи знань з теорії кредитного менеджменту, засвоєння організаційного, інформаційного та законодавчо-правового забезпечення кредитного менеджменту, набуття практичних навичок щодо проведення фінансово-економічної оцінки ефективності кредитного менеджменту.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Кредитний менеджмент» є:

1) вивчення суті та основних засад кредитного менеджменту та його елементів як основи кредитної діяльності банків;

2) визначення технологічного інструментарію кредитного менеджменту банківських установ;

3) висвітлення особливостей організації технологій банківського кредитування суб'єктів економіки в ринкових умовах господарювання і в перехідний період;

4) розгляд практичних засад напрямів реалізації кредитних операцій банків, пов'язаних із управлінням кредитним портфелем та кредитним ризиком;

5) з'ясування особливостей реалізації кредитного менеджменту в умовах перехідної економіки з урахуванням особливостей функціонування суб'єктів кредитних відносин та підвищеного рівня ризику діяльності на кредитному ринку.

Вивчення курсу "Кредитний менеджмент" передбачає наявність систематичних та ґрунтовних знань із суміжних курсів (економічна теорія, банківська справа, банківські операції, кредитно-комерційна діяльність банків, банківський менеджмент та маркетинг), цілеспрямованої роботи над вивченням спеціальної літератури, активної роботи на лекціях та практичних заняттях, самостійної роботи та виконання індивідуальних завдань.

У результаті вивчення дисципліни «Кредитний менеджмент» у студентів повинні сформуватися система знань з теорії кредитного менеджменту, засвоїти організаційне, інформаційне та законодавчо-правове забезпечення кредитного менеджменту, набути практичних навичок щодо проведення фінансово-економічної оцінки ефективності кредитного менеджменту.

ТЕМАТИЧНИЙ ЗМІСТ КУРСУ

Змістовий модуль 1. Теоретичні основи організації кредитного менеджменту банків в умовах розвитку ринкової економіки

ТЕМА 1. Концептуальні засади кредитного менеджменту в банку

Економічна сутність та зміст кредитного менеджменту в банку. Об'єкт та суб'єкти кредитного менеджменту. Завдання і цілі кредитного менеджменту у банку. Механізм кредитного менеджменту та його елементи.

ТЕМА 2. Управління процесом банківського кредитування

Кредитний процес в банківських установах та етапи його провадження. Організація роботи банку з позичальником в сфері кредитування. Порядок нарахування, сплати та стягнення відсотків за користування банківськими позиками. Особливості заключення кредитного договору як основи кредитних взаємин банків із позичальниками. Організація та реалізація моніторингу кредитної операції.

ТЕМА 3. Оцінювання банком кредитоспроможності позичальників

Теоретичні і практичні аспекти оцінки кредитоспроможності позичальника. Порядок оцінювання кредитоспроможності позичальників – юридичних осіб. ●изначення фінансового стану фізичних осіб. Визначення і формування класу позичальника за рейтингом надійності.

ТЕМА 4. Особливості організації кредитного процесу в окремих галузях економіки

Практичні аспекти банківського кредитування агропромислового комплексу. Організація кредитування сегменту малого і середнього підприємництва. Особливості організації кредитних відносин банків з підприємствами промисловості. Розрахунок кредитоспроможності підприємств будівельної галузі.

ТЕМА 5. Особливості кредитування фізичних осіб

Споживчі потреби фізичних осіб та роль банківського кредиту в їх задоволенні. Особливості видачі та погашення окремих видів банківських кредитів фізичним особам. Правові засади організації співпраці банків із фізичними особами. Порядок розрахунку кредитоспроможності позичальників – фізичних осіб на основі скорингової методики.

ТЕМА 6. Моніторинг кредитного ризику

Економічна природа кредитного ризику та фактори, що його визначають. Загальна характеристика методів управління ризиками при кредитуванні. Застава

майна як метод запобігання виникнення кредитного ризику. Комплаєнс-контроль як перспективний напрям управління ризиками банківського кредитування.

Змістовий модуль 2. Стратегічний менеджмент кредитного портфеля банківських установ.

ТЕМА 7. Моніторинг кредитного портфеля банку

Організація внутрішнього банківського контролю за кредитною діяльністю. Ефективність кредитних вкладень як напрям контролю за якістю кредитного портфеля. Реалізація заходів контролю за кредитним портфелем банків на макроекономічному рівні. Обов'язкові економічні нормативи у системі макроекономічного контролю за кредитною діяльністю банків.

ТЕМА 8. Формування і використання банками резерву за кредитами

Економічна сутність банківських резервів під активні операції. Порядок формування резерву за активними банківськими операціями. Забезпечення за кредитними операціями та критерії його прийняття при розрахунку резервів. Порядок розрахунку резерву за кредитними операціями банків.

ТЕМА 9. Управління проблемними кредитами банку

Економічна природа проблемних кредитів та основні причини їх виникнення. Організаційно-інформаційне забезпечення управління проблемними кредитами банку. Загальна характеристика методів управління проблемними кредитами банків. Організація діяльності ситуаційних центрів управління проблемною заборгованістю за кредитними операціями.

ТЕМА 10. Стратегічне управління кредитним портфелем банку

Поняття, функції і склад кредитного портфеля банку. Формування і управління кредитним портфелем банківської установи. Організація діяльності банку щодо оцінки якості кредитного портфеля. Загальна характеристика методів оцінювання якості кредитного портфеля банку. Управління портфельним ризиком банку: етапи провадження та методичні підходи до оцінки.

РОЗПОДІЛ НАВЧАЛЬНОГО ЧАСУ ЗА ТЕМАМИ

денна форма навчання

	<i>Кількість годин</i>			
	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота	Індивідуальна робота
<u>Змістовий модуль 1.</u> Теоретичні основи організації кредитного менеджменту банків в умовах розвитку ринкової економіки				
ТЕМА 1. Концептуальні засади кредитного менеджменту в банку	4	4	8	1
ТЕМА 2. Управління процесом банківського кредитування	4	4	8	1
ТЕМА 3. Оцінювання банком кредитоспроможності позичальників	4	4	10	1
ТЕМА 4. Особливості організації кредитного процесу в окремих галузях економіки	2	2	12	1
ТЕМА 5. Особливості кредитування фізичних осіб	2			
ТЕМА 6. Моніторинг кредитного ризику	2	2	10	1
<u>Змістовий модуль 2.</u> Стратегічний менеджмент кредитного портфеля банківських установ				
ТЕМА 7. Моніторинг кредитного портфеля банку	4	4	8	
ТЕМА 8. Формування і використання банками резерву за кредитами	4	4	8	1
ТЕМА 9. Управління проблемними кредитами банку	2	2	8	
ТЕМА 10. Стратегічне управління кредитним портфелем банку	2	2	8	
Тренінг			4	
Разом 150	30	30	84	6

заочна форма навчання

	<i>Кількість годин</i>			
	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота	Індивідуальна робота
Змістовий модуль 1. Теоретичні основи організації кредитного менеджменту банків в умовах розвитку ринкової економіки				
ТЕМА 1. Концептуальні засади кредитного менеджменту в банку	2	1	10	
ТЕМА 2. Управління процесом банківського кредитування	2	1	12	
ТЕМА 3. Оцінювання банком кредитоспроможності позичальників	2	2	12	
ТЕМА 4. Особливості організації кредитного процесу в окремих галузях економіки	2		12	
ТЕМА 5. Особливості кредитування фізичних осіб	2		12	
ТЕМА 6. Моніторинг кредитного ризику	2	1	12	
Змістовий модуль 2. Стратегічний менеджмент кредитного портфеля банківських установ.				
ТЕМА 7. Моніторинг кредитного портфеля банку	2	1	12	
ТЕМА 8. Формування і використання банками резерву за кредитами	2	2	12	
ТЕМА 9. Управління проблемними кредитами банку	2	2	12	
ТЕМА 10. Стратегічне управління кредитним портфелем банку	2	2	12	
Разом 150	20	12	118	

ОПОРНИЙ КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

ТЕМА 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ КРЕДИТНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В БАНКУ

Менеджмент можна розглядати як один з найважливіших чинників підвищення ефективності будь-якого виду діяльності. В умовах жорсткої конкуренції, яка супроводжує розвиток ринкової економіки, необхідно постійно вдосконалювати системи і форми управління, швидко опановувати накопиченими в теорії і практиці знаннями, знаходити нові неординарні рішення в динамічній ситуації. Тільки такий підхід до управління забезпечить нормальні умови розвитку організації.

У загальному розумінні менеджмент - це наука про найбільш раціональні системи організації і управління певними видами діяльності. Під менеджментом розуміють як систему управління фінансовими сферами діяльності, так і систему управління персоналом (тобто організаційними сферами діяльності).

Банківський менеджмент - це наука про ефективні системи організації і управління всіма процесами і відносинами, які характеризують діяльність банку. Під процесами і відносинами розуміють всю сукупність фінансових, економічних, організаційних і соціальних сфер банківської діяльності.

Банківський менеджмент можна розглядати як наукову систему організації і управління діяльністю банку і персоналом, зайнятим у банківській сфері.

Саме тому важливим завданням виступає визначення місця кредитного менеджменту в системі управління комерційним банком.

У наукових напрацюваннях відсутній єдиний підхід до змісту поняття “кредитний менеджмент”, що обумовлено складністю кредиту як економічній категорії і різноманіттям його форм.

Під кредитним менеджментом у вузькому сенсі рекомендується розуміти управління процесом кредитування в комерційному банку.

Зміст кредитного менеджменту у вузькому змісті залежить і від статусу позичальника – державні, кредитні організації, індивідуальні, корпоративні позичальники (кредити, надані останній групі позичальників, як правило, мають найбільшу питому вагу у кредитному портфелі банку).

Такий підхід до розуміння кредитного менеджменту є одним із компонентів банківського менеджменту, тобто виступає базовою основою управління всіма процесами, які характеризують діяльність банку, – фінансовими, економічними, трудовими, техніко-технологічними, організаційними, правовими, соціальними.

Отож саме таке уявлення структури банківського менеджменту дозволяє не тільки відобразити значимість кредитного менеджменту, а і відзначити роль

управління фінансами і персоналом як систем, необхідних для здійснення будь-яких видів банківських операцій.

Об'єктом кредитного менеджменту виступає кредитний процес, що супроводжується виникненням зовнішніх кредитних стосунків з суб'єктами економіки, а також внутрішніх стосунків підрозділів і посадових осіб банку, завдяки яким здійснюються кредитні операції.

Також зміст кредитного менеджменту залежить від складу учасників і характеру кредитних операцій. Суб'єктами банківського менеджменту можуть виступати відповідальна особа або група осіб, які мають право ухвалювати управлінські рішення і несуть відповідальність за ефективність здійснюваного процесу управління банком. У банку суб'єктами управління є члени Ради банку; члени Правління банку; особи, що посідають керівні посади; менеджери, які безпосередньо здійснюють процес управління.

На відміну від банківського менеджменту, кредитний менеджмент можуть здійснювати не лише банки-кредитори, але і господарюючі суб'єкти, діючі в різних сферах економіки, — наприклад, підприємства, що отримали банківський кредит або ті, що надали комерційний кредит покупцям у вигляді відстрочення платежу за товари, роботи, послуги.

Отож суб'єктами кредитного менеджменту можуть виступати: комерційні банки; небанківські фінансово-кредитні інститути; підприємства, організації, установи; фізичні особи.

Активними операціями суб'єктів кредитного менеджменту можуть бути: видача кредитів, позик; придбання боргових цінних паперів; отримання гарантій, поручництв; створення дебіторської заборгованості.

Банківський менеджмент базується на певних принципах і спрямований на виконання конкретних функцій з метою досягнення поставленої мети.

Саме на цих основних принципах і заснований кредитний менеджмент у банку, оскільки саме кредитні операції дозволяють досягти основні цілі та завдання ефективної організації банківської справи.

Загалом основними цілями банківського менеджменту є:

1. Головна мета (як і будь-якого іншого комерційного підприємства) - отримання прибутку від здійснення банківських операцій і надання фінансових послуг для підтримки життєдіяльності банку і збереження коштів кредиторів і вкладників. Таким чином, прибутковість є головним показником ефективності роботи будь-якого банку.

2. Забезпечення достатнього рівня надійності банківської установи. Рівень надійності визначається розміром сукупного ризику, якому піддається конкретний банк. Тому пошук реальних шляхів мінімізації ризиків є важливою метою банківського менеджменту.

Отже, основними критеріями оцінки рівня банківського менеджменту є економічні категорії - прибуток і ризик (збільшення прибутковості і зниження ризику є двома основними категоріями банківського менеджменту).

Перелік завдань, які стоять перед банківським менеджментом, набагато ширше, ніж його основні цілі – максимізація прибутку і мінімізація ризиків.

Для реалізації цілей кредитного менеджменту необхідно вирішити ряд завдань, які можуть бути умовно розбиті на дві групи.

Цілі і завдання кредитного менеджменту реалізуються його суб'єктами — членами ради директорів, кредитного комітету і персоналом банку, задіяних в підрозділах, які мають безпосереднє відношення до здійснення кредитної діяльності.

Можна виокремити наступні фази процесу стратегічного кредитного управління:

1. Відправною точкою є детальний аналіз ситуації в кредитуванні, яка відбувається в даний момент, і ситуації, яка може виникнути в майбутньому. У цей аналіз включається аналіз переваг та недоліків процесу кредитування всередині і за межами банку, тобто, для визначення стратегії, необхідно зрозуміти реальний стан кредитування, а також розглянути перспективи та ризики та можливості, які можуть виникнути в майбутньому.

2. Розроблений на основі внутрішнього і зовнішнього аналізу перелік переваг та ризиків забезпечує основу для стратегічного орієнтування.

3. Надалі необхідно визначити головні короткострокові і довгострокові напрямки дій і сформулювати їх у вигляді кредитної політики.

4. Потім формується оперативне і стратегічне планування.

5. І уже після цього здійснюється реалізація і проведення вибраної концепції, результати втілення якої постійно піддаються кредитному контролю [134].

На основі сформованого стратегічного кредитного менеджменту формується механізм управління кредитною діяльністю банку. Ключову роль в системі кредитного менеджменту займає його механізм — обґрунтована, внутрішньо узгоджена і комплексна сукупність заходів, за допомогою яких суб'єкт кредитного менеджменту впливає на об'єкт кредитного менеджменту.

Одним з найважливіших інструментів цього механізму є оцінка позичальників, яка в умовах зростання обсягів кредитування набуває особливу значущість, оскільки дозволяє реалізувати головний принцип кредиту — принцип повернення — і чинить істотний вплив на фінансовий результат комерційного банку.

У зарубіжних банках велика увага приділяється організації роботи з проблемними кредитами, створюються спеціалізовані підрозділи — департаменти, відділи, сектори. Відокремлення повноважень та відповідальності по роботі з

проблемними кредитами від функції кредитування допомагає уникнути можливих зіткнень інтересів у конкретного кредитного працівника. Робота з проблемними кредитами потребує високої кваліфікації та спеціальної підготовки працівників банку, наприклад, володіння психологічними прийомами, практичного досвіду роботи в екстремальних умовах. Дослідження теоретичних та практичних засад функціонування системи кредитного ризик-менеджменту і формування адекватного методичного інструментарію оцінки кредитного ризику дозволяє підвищити ефективність діяльності банківських установ, а також сприяє певною мірою збільшенню довіри до банків з боку суспільства.

Таким чином, кредитний менеджмент являє собою найважливіший компонент банківського менеджменту, роль якого полягає в налагодженні взаємодії вітчизняних підприємств і кредитних організацій як важливого чинника розвитку ринкової економіки.

ТЕМА 2. УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ

Загалом кредитний процес є рухом банківського кредиту як послідовного перебігу його організаційних стадій (етапів). Кредитний процес, по суті, є бізнес-процесом, який можна охарактеризувати як стійку, цілеспрямовану і послідовну сукупність взаємопов'язаних видів діяльності, що за певною технологією перетворює вхідні ресурси у вироблювані продукти, котрі становлять цінність для споживача.

Таким чином, кредитний процес – це комплекс взаємопов'язаних процедур, спрямованих на реалізацію усіх етапів, необхідних для видачі кредитів, моніторингу їх цільового використання і повернення основної суми боргу та відсотків за користування позикою.

Як правило, управління кредитним процесом зводиться до реалізації декількох етапів, які передбачають виконання значного обсягу робіт, що передують укладанню кредитної угоди, забезпечують контроль за цільовим використанням позики та фінансовими результатами позичальника після отримання ним кредиту. Більшість авторів розглядаючи кредитний процес з узагальненої точки зору, називають лише основні його етапи, тому серед дослідників відсутня єдина точка зору щодо етапності кредитного процесу.

Кожен з етапів включає ряд процедур, які характерні тільки для нього. У свою чергу, процедури передбачають виконання певних фаз контрольно-аналітичної роботи.

При розгляді процесу кредитування акцент переважно робиться на технологічних аспектах, тобто вказується перелік основних етапів та опис їхнього змісту. У теорії та практиці кредитування виокремлюють, як правило, сім основних

стадій кредитного процесу, управління якими банк повинен ретельно організувати.

Важливим питанням в теорії і практиці кредитування залишається визначення основних стадій кредитного процесу, управління якими банк повинен чітко організувати. Основними стадіями кредитного процесу, як правило, є наступні: 1) розгляд заявки позичальника на отримання кредиту; 2) аналіз фінансового стану (кредитоспроможності) клієнта; 3) розробка умов кредиту; 4) визначення порядку забезпечення кредиту, гарантій повернення кредиту; 5) процедура надання кредиту; 6) процедура погашення кредиту; 7) контроль за кредитною операцією.

Робота з клієнтом охоплює всі сторони діяльності банку: від залучення клієнта в даний банк до проведення операцій за його рахунками.

Як уже зазначалося, процес кредитування можна розмежувати на декілька етапів. Кожний етап вносить свій вклад в якісні характеристики кредиту і визначає ступінь надійності і дохідності позики для банку.

Можна виокремити наступні етапи роботи банку з клієнтом: попередня робота, кредитний моніторинг.

Кожен окремо взятий комерційний банк висуває різні вимоги щодо інформації, що вказується в кредитній заявці, зокрема це залежить від того хто є потенційним позичальником – юридична чи фізична особа. Але існують і загальні вимоги, зокрема щодо юридичної особи.

Основою для початку роботи щодо розгляду питання про видачу позики є надання заявником в установу банку письмового звернення про отримання кредиту, яке підписане керівником заявника та містить вихідні дані про заявлену суму кредиту, цільове спрямування, строки погашення, процентну ставку та запропоноване забезпечення. Після розгляду звернення заявника керівником установи банку воно спрямовується в кредитну службу банку для формування пакету документів на видачу позички і в службу безпеки для перевірки благонадійності заявника. У випадку встановлення фактів, які засвідчують про неможливість надання заявнику кредиту, працівниками служби безпеки складається доповідна записка, яка пред'являється керівнику установи банку для прийняття рішення щодо подальшого розгляду документів заявника. Строк розгляду заявки встановлюється в залежності від ступеню складності питань, що перевіряються.

Якщо керівництво установи банку, на основі проведеного службою безпеки аналізу (без винесення питання на розгляд кредитного комітету установи банку) приймає рішення про недоцільність здійснення угоди, подальша робота щодо вивчення її умов завершується, а заявник письмово повідомляється про відмову в видачі кредиту з вказанням причин відмови.

Надання банком кредитів юридичним особам здійснюється: 1) одномоментно; 2) шляхом відкриття відновлюваної або невідновлюваної кредитної лінії; 3) наданням овердрафтного кредиту.

Надання банківського кредиту може здійснюватись одночасно, періодично або частинами (поетапно). Взаємовигідним для банку і позичальників є надання кредиту в повному обсязі шляхом зарахування коштів на відповідний кредитний рахунок із наступним використанням їх тоді, коли в цьому виникає необхідність.

Якщо між продавцем (постачальником) та іншою юридичною особою заключений договір про уступку вимог або переведенні боргу, то кредит може бути використаний для погашення платежів цієї особи.

Банки можуть надавати кредити на наступні цілі: поповнення оборотного і збільшення основного капіталу господарюючих суб'єктів, в тому числі фінансування технічного переобладнання і реконструкції виробництва, запровадження передової технології; нагромадження сезонних (тимчасових) запасів товарно-матеріальних цінностей, незавершеного виробництва, готової продукції і товарів, включно товари, відвантажені на встановлений строк документообороту; споживчі потреби громадян; індивідуальне і кооперативне житлове будівництво; інші цілі.

При визначенні розміру процентної ставки за кредитом необхідно враховувати вимоги процентної політики банку. Проценти за фактичний час користування кредитом нараховуються у відповідності з процентною політикою банку і сплачуються в строки та в розмірі згідно умов кредитного договору. Кредитна служба установи банку здійснює контроль за повнотою і достовірністю нарахування процентів за користування кредитом.

Загалом позичковий відсоток – це плата, яку отримує кредитор від позичальника за користування останнім позиченими грошима. Ставка (або норма) відсотка – це відносний показник ціни банківського кредиту, що відображає відношення суми сплачених відсотків до величини позики. При укладенні кредитного договору банк домовляється з позичальниками про конкретну величину відсоткової ставки.

Загалом нарахування відсотків за банківськими кредитами здійснюється за допомогою формул простих і складних відсотків, ануїтетів.

Нині вітчизняні комерційні банки користуються методом простих відсотків при розрахунку платежів за кредитами, які надаються на термін більше одного року. Суть методу простих відсотків полягає у тому, що процентна ставка нараховується виключно на початкову суму кредиту і підлягає сплаті у визначений термін (в кінці місяця, кварталу, року), тобто не передбачається капіталізація відсотків.

При перевірці своєчасності погашення кредиту та відсотків за ним банк не звертає особливої уваги на несплату коштів, в крайньому випадку його працівники можуть зателефонувати позичальнику. Це, звичайно, не є підставою вважати кредит проблемним, однак необхідно проаналізувати причини порушення умов договору. Систему раннього виявлення проблемних кредитів розробити дуже складно, а людський фактор при цьому є однією з найсерйозніших перешкод. Співробітники банку, які відповідають за своєчасне погашення позичальником кредиту та відсотків за ним, можуть не інформувати відповідні служби про тривожні сигнали, побоюючись критики на свою адресу.

Кредитний договір — цивільно-правовий документ, який визначає взаємні юридичні права і зобов'язання та економічну відповідальність комерційного банку і клієнта (позичальника) з приводу проведення кредитної операції. Головна вимога до змісту кредитного договору полягає у тому, аби він містив у собі такі юридичні норми, які б дозволили регулювати весь комплекс взаємовідносин банку з клієнтом (позичальником). У банківській практиці використовуються типові форми кредитних договорів стосовно різних видів позик, хоча чинне законодавство й не встановлює загальних вимог до форми та умов кредитного договору. На основі типової форми кредитного договору банки розробляють власні варіанти цього документа.

Відповідно, кредитний договір є не тільки формально-юридичним поняттям, його основний зміст лежить у площині економіко-правової взаємодії мікроекономічних суб'єктів ринкового середовища (банка та клієнта-позичальника), з урахуванням провідної (активної) ролі банку в цій взаємодії

Метою перевірки цільового використання позики є підтвердження напрямків руху кредитних коштів з позичкового рахунку. Як правило, при укладанні кредитного договору обумовлюються всі цілі, на які можливе використання коштів. Для відповідного підтвердження можуть використовуватися різні фінансові документи (платіжні доручення, акредитиви, рахунки-фактури, і митні декларації та інше), укладені договори з господарської діяльності, бізнес-плани, техніко-економічні обґрунтування та інше. Всі ці документи обов'язково додаються до кредитної справи і зберігаються протягом усього періоду дії кредитного договору.

Контроль (переоцінка класу позичальника) проводиться щоквартально, станом на перше число кварталу. Незалежно від виду діяльності та мети кредитування, аналіз фінансово-економічного стану клієнта зводиться до дослідження рівноваги його бізнесу.

Мета моніторингу фінансового стану позичальника полягає у періодичній перевірці поточного фінансового стану клієнта. Моніторинг відбувається під час проведення періодичного фінансового аналізу, з метою визначення класу

позичальника та формування відповідного резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями (згідно з вимогами Національного банку України).

Отже, у процесі моніторингу позичальників вітчизняних банківських установ задіяно багато структурно-організаційних елементів, у той час як іноземні фінансово-кредитні установи прагнуть сконцентрувати контроль за процесом кредитування в одному підрозділі – комітеті або службі з кредитного моніторингу банку.

Сумуючи вищевказане, слід зазначити, що постійний моніторинг клієнтів банку дозволяє своєчасно реагувати на негативні сигнали, змінювати пріоритети в сфері кредитування, вдосконалювати кредитний процес з метою підвищення його ефективності та зниженні кредитного ризику.

Результатом посилення контролю за кредитними операціями комерційного банку є позитивні зміни в цільовій спрямованості позик, оптимізація сфер вкладення кредитних ресурсів, отримання додаткових гарантій щодо забезпечення погашення кредитів, поліпшення окремих компонентів і в цілому системи організації кредитного процесу та ін.

ТЕМА 3. ОЦІНЮВАННЯ БАНКОМ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПОЗИЧАЛЬНИКІВ

Оцінка і аналіз кредитоспроможності позичальників здійснюється з метою оцінювання результатів їх фінансової діяльності, на підставі якої банк приймає рішення щодо можливості надання кредиту або припинення кредитних зв'язків з даним клієнтом.

Нині у світовій банківській практиці сформувалось значна кількість практичних підходів до оцінки кредитоспроможності банків.

Важливою характеристикою позичальника виступає його правоздатність, яка виникає одночасно з його дієздатністю з моменту реєстрації юридичної особи. Законність реєстрації організації, повноваження осіб, які ведуть переговори про надання кредиту, а також дотримання встановлених процедур прийняття рішення про заключення кредитної угоди перевіряються банком-кредитором.

Водночас НБУ не забороняє банкам самостійно встановлювати додаткові критерії аналізу фінансового стану позичальника, що підвищують вимоги до показників з метою адекватної оцінки кредитних ризиків і належного контролю за ними. Національний банк України зобов'язує у внутрішньобанківських положеннях щодо здійснення активних банківських операцій містити чіткі методики оцінки фінансового стану банку-боржника, боржника-юридичної особи, боржника-фізичної особи, боржника-органу бюджетної установи. Комерційним банком мають бути визначені ґрунтовні, технічно виважені критерії економічного

оцінювання фінансової діяльності позичальників на підставі аналізу їх балансів і звітів про фінансові результати в динаміці тощо.

Отже, загалом методика оцінки кредитоспроможності позичальників, яка розроблена Національним банком України, є доступною, об'єктивною і зручною в користуванні, яка враховує приналежність підприємства згідно законодавства України до великого, середнього або малого та виду його економічної діяльності.

Кредитоспроможність клієнта у світовій банківській практиці фігурує як один із основних об'єктів оцінки при визначенні доцільності і форм кредитних взаємовідносин. Здатність до повернення боргу пов'язується з моральними якостями клієнта, його мистецтвом і родом занять, ступенем вкладення капіталу в нерухомість, можливістю заробити кошти для погашення позики та інших зобов'язань.

Перелік елементів кредитоспроможності позичальника і показників, які їх характеризують, може бути більш широким або скороченим в залежності від мети аналізу, видів кредиту, строків кредитування, стану кредитних відносин банку з позичальником. Оптимальні або допустимі значення таких показників повинні диференціюватися в залежності від виду діяльності позичальника, конкретних умов угоди тощо.

Нині існує декілька основних методик оцінки кредитоспроможності клієнтів. Системи відрізняються одна від одної кількістю показників, які застосовуються в якості складових частин загальної оцінки позичальника, а також різними підходами до характеристик і пріоритетністю кожного із них.

Банк застосовує кожен із моделей для різних видів кредитування і корегує її в індивідуальному порядку.

Оцінюючи методику андеррайтингу, можна зробити висновок, що тут застосовується системний підхід до аналізу позикоотримувача. Позитивна сторона методики – можливість банку до будь-якого потенційного позичальника напрацювати індивідуальний підхід, в рамках якого буде врахована необхідна кількість характеристик. Мінус даної оцінки – трудомісткість виконання, що вимагає особливої кваліфікації банківських працівників. Більшість банків надає перевагу компенсації кредитного ризику за допомогою підвищення процентної ставки. Використовують і інші методи, застосування яких не вимагає великих витрат часу та праці.

Слід відзначити, що розуміння доцільності та актуальності використання більш досконалих методик виникає найчастіше в тих банків, кредитування фізичних осіб в яких реалізоване в якості масової послуги. Якщо ж банк планує розгорнути масштабну програму, то для того щоб досягти успіху на ринку в умовах постійного посилення конкуренції і, як наслідок, скорочення дохідності, необхідно шукати шляхи скорочення операційних видатків і мінімізації ризиків.

Обов'язковою умовою, за таких обставин, буде правильна побудова механізму, який буде здійснювати цю діяльність, тобто необхідно створити своєрідний конвеєр, який складається із певної кількості працівників банку, які взаємодіють з позичальниками і між собою по чітко визначеним правилам та алгоритмам. В число таких алгоритмів входять методики аналізу заявок і прийняття рішень про видачу кредиту.

В результаті аналізу кредитоспроможності позичальників банку — юридичних та фізичних осіб визначається клас кредитоспроможності клієнта. Визначення класу позичальника за рейтингом надійності проводиться згідно з Положенням НБУ «Про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями» №23 від 25.01.2012 р, а також внутрішніми положеннями банківських установ щодо оцінки кредитоспроможності позичальників. На основі проведеної оцінки фінансового стану боржники-юридичні особи можуть бути віднесені до однієї з дев'яти груп (класів), а боржники-фізичні особи до одного з чотирьох класів - «А», «Б», «В», «Г».

Зокрема, комерційний банк визначає клас боржника - юридичної особи залежно від значення інтегрального показника з урахуванням величини підприємства (велике, середнє або мале).

Отже для ефективної оцінки кредитоспроможності банкам необхідно враховувати значимість кредиту, диверсифікацію бізнесу, індивідуальні особливості та економіку позичальника, визначати взаємний вплив кредитоспроможності економічних суб'єктів і циклічності розвитку економіки. Відсутність аналізу сценаріїв розвитку подій в економіці клієнта, різноманітних моделей поведінки банку при виникненні несприятливих подій не дозволяє правильно розрахувати наслідки кредитування. Наостанок, значні складності породжуються інфляцією, яка викривляє показники, що характеризують можливості погашення кредитної заборгованості.

Загалом методики оцінки кредитоспроможності позичальників, які використовуються банківськими установами, відповідають найкращим стандартам міжнародної банківської справи, а також рекомендаціям НБУ. Втім, ефективність таких методик значно знижується із-за низки особливостей ведення бізнесу в Україні.

ТЕМА 4. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ КРЕДИТНОГО ПРОЦЕСУ В ОКРЕМИХ ГАЛУЗЯХ ЕКОНОМІКИ

Банки протягом останніх років поступово збільшують обсяги кредитування сільськогосподарських підприємств. Агропромисловий комплекс згідно з кредитною політикою багатьох українських банків став пріоритетною галуззю

кредитування. Цьому сприяє нагромаджений досвід кредитування банками сільськогосподарських позичальників. Підвищення рівня зацікавленості банків у кредитних вкладеннях в сільське господарство викликано також відповідним збільшенням рівня поверненості кредитів позичальниками.

При цьому частота повернення кредитів аграрними підприємствами є вищою, ніж в цілому по АПК. Важливо пам'ятати, особливості сільськогосподарського виробництва мають суттєвий вплив на організацію кредитних відносин. Виявлення та врахування цих особливостей дозволить створити специфічні умови кредитування, що, в свою чергу, забезпечить зміцнення фінансового стану сільськогосподарських підприємств та сприятиме збільшенню обсягів продукції, яка виробляється ними.

Важливим фактором, що впливає на організацію кредитних відносин в аграрному секторі економіки, є багатогалузевий характер сільськогосподарської діяльності. Як відомо, основною передумовою отримання кредиту є прибутковість підприємства. Банки мають бути впевненими, що позичальник спроможний оплатити кредит. Проте, якщо підприємство займається, скажімо, двома видами діяльності, варто при визначенні кредитоспроможності позичальника враховувати рентабельність виробництва не в цілому, а за окремими видами сільськогосподарської продукції [35, с. 34]. Якщо аграрний товаровиробник прагне отримати кредит для розширення виробництва рентабельної продукції, банк може бути зацікавлений в наданні кредиту даному клієнту, оскільки вірогідно, що використання кредитних ресурсів у цьому випадку дасть можливість оплатити кредит і мати від його використання додаткові прибутки.

Такий підхід дасть можливість розірвати коло проблем, де, з одного боку аграрні підприємства є неприбутковими тому, що вони не можуть отримати кредит, а з іншого боку, вони не отримують кредит бо є неприбутковими.

Таким чином кредитування банками підприємств АПК є специфічним, ризикованим видом активних операцій у зв'язку із особливостями самого вітчизняного агробізнесу. Фактори, що впливають на ризикованість сільського господарства – це фактори, що залежать від специфіки діяльності позичальника і особливостей ведення бізнесу в окремих галузях економіки.

Згідно із законом України № 4618-VI «Про розвиток та державну підтримку малого та середнього підприємництва в Україні» від 22.03.2012 р., суб'єктами малого підприємництва є зареєстровані в установленому порядку як фізичні особи – підприємці, а також юридичні особи – суб'єкти підприємництва будь - якої організаційно - правової форми власності, в яких середня кількість працівників за звітний період не перевищує 50 осіб та річний дохід не перевищує 10 млн. євро. Цим законом Верховна Рада України гармонізувала з європейськими нормами формалізований підхід (відносно кількості працюючих та річного доходу) щодо

визначення суб'єктів МСБ. Проте в згаданому законі замість традиційних у таких випадках середньооблікової чисельності працюючих та річного доходу в національній валюті використовується середня кількість працюючих та сума доходу в євро, визначена за середньорічним курсом НБУ, не вказуючи при цьому методу розрахунку цих величин. Крім того, нечітко визначено суб'єктів середнього бізнесу, адже виходячи із закону, до середніх належать усі інші, що не належать до малих або великих, тобто до них включено також фізичних осіб - підприємців (відповідно до закону № 2063 всі фізичні особи, які зареєстровані суб'єктами підприємницької діяльності вважалися суб'єктами малого підприємництва) в якій середня кількість працюючих за рік знаходиться в межах 50–250 осіб, а річний дохід – у межах 10–50 млн. євро.

У вітчизняній банківській практиці мікrokредитом вважається сума позик, еквівалентна 100 дол. США. Верхню межу або ліміт кожен окремий банк встановлює по-своєму. Отже, можна констатувати, що різниця між мінімальними і максимальними сумами є значною. Так, якщо говорити про розмір мікrokредиту у 30 тис. дол. США, то він є значущим, особливо для розвитку МСП, а отже, вимагає нормальної застави для забезпечення його своєчасного повернення основного тіла кредиту та відсотків по ньому. З іншого боку, мікrokредит у міжнародній практиці є інструментом підтримання розвитку інфраструктури, а не інструментом становлення, розвитку економіки. Адже головним пріоритетом мікrokредиту є боротьба з бідністю, самозайнятістю та розширенням МСП і створенням додаткових робочих місць.

У процесі кредитування підприємств насамперед ураховуються індивідуальні особливості кругообігу їхніх оборотних коштів [52, с. 216]. Особливості індивідуального кругообігу коштів підприємств проявляються у розбіжності в часі між вивільненням з обороту вартості в грошовій формі та авансуванням коштів у новий оборот. Такі розбіжності відбуваються, передусім, через сезонність виробництва. Сезонність виробництва зумовлює в одні періоди випереджаюче зростання виробничих витрат порівняно з надходженням коштів і спричиняє додаткову потребу в коштах понад ті, що є в розпорядженні підприємства. В інші періоди витрати виробництва зменшуються або зовсім припиняються, збільшується вихід готової продукції та надходження грошової виручки, частина якої виявляється тимчасово вільною. Таке чергування зростання додаткових потреб у коштах і створення тимчасово вільних залишків їх на тому самому підприємстві створюють реальну економічну основу для використання кредитів на формування виробничих і оборотних фондів та погашення їх через певний час.

На підприємствах виникає потреба в кредитах під виробничі запаси, якщо їх розміри перевищують власні кошти, тобто якщо створюються наднормативні запаси. Причиною таких можуть бути сезонність завезення, нерівномірно або

дострокова поставка матеріальних ресурсів постачальникам та ін. Наднормативні запаси незавершеного виробництва і готової продукції можуть створюватися на підприємствах у зв'язку з прискоренням темпів зростання обсягів виробництва, некомплектністю постачання, транспортними утрудненнями щодо відправлення продукції споживачам, припиненням відвантажень продукції споживачам через їхню неплатоспроможність тощо.

У складі витрат майбутніх періодів банки видають підприємствам позики на покриття сезонних витрат, оскільки в періоду сезонного зменшення обсягів виробництва або міжсезонного простою витрати на виготовлення продукції тимчасово не покриваються виручкою від реалізації. Витратами майбутніх періодів є також витрати, пов'язані з освоєнням випуску нових видів продукції, пусконаладжувальні витрати. Якщо ці витрати кредитує банк, то в кредитних угодах називається конкретна продукція і витрати включаються в її собівартість. За допомогою кредитів підприємство, коли йому тимчасово бракує власних коштів, може розрахуватись зі своїми постачальниками.

Отже, кредит необхідний і для підтримування кругообігу фондів діючих підприємств, що обслуговують процес реалізації продукції. Об'єктами довгострокового та середньострокового кредитування є капітальні вкладення, пов'язані з реконструкцією підприємства, його технічним переозброєнням, упровадженням нової техніки, удосконаленням технології виробництва та інші витрати, що приводять до збільшення вартості основних засобів. До таких кредитів підприємства вдаються, якщо відчувають брак власних коштів, призначених на ці цілі, а саме: прибутку й амортизаційних відрахувань.

Загалом використання різноманітних форм кредитування підприємства прискорює рух грошових і матеріальних ресурсів та сприяє підвищенню ефективності фінансово-господарської діяльності.

ТЕМА 5. ОСОБЛИВОСТІ КРЕДИТУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Споживчі витрати, з одного боку, дозволяють задовольнити потреби населення споживчого характеру, з іншого боку, лежать в основі формування платоспроможного попиту населення, що є важливим чинником росту ВВП. Загалом споживчі витрати можна згрупувати за їх видами.

Згідно такої класифікації усі чинники об'єднані в наступні основні групи: державна політика, економічна і демографічна ситуація, очікування й інші. З точки зору впливу споживчого кредитування на процес споживчих витрат, основним спонукальним мотивом, що штовхає людей на користування споживчим кредитом, є потреба в предметах споживання і послугах, яка виникає за нестачі власних заощаджень і поточних доходів. Основними користувачами кредиту виступають чи люди з низькими доходами, чи люди, що сподіваються на збільшення своїх доходів.

Споживчі витрати фізичних осіб протягом його життя носять нерівномірний характер, що пояснюється не тільки різним рівнем поточного доходу, але й мінливою потребою у товарах і послугах. Адже купівля товарів тривалого користування (автомобілі, побутова техніка, житло і т.д.) вимагає одноразово великих коштів у момент купівлі, хоча їхнє використання у господарстві людини носить тривалий характер. Причому деякі товари можуть бути куплені одноразово, а споживатися протягом усього життя.

Окрім раціональних мотивів використання споживчого кредиту домогосподарствами для збільшення поточного споживання, ряд економістів відзначає й ірраціональні мотиви, які викликаються недостатньою силою волі, швидкоплинністю життя і непевністю у завтрашньому дні. Вплив даних факторів не можна недооцінювати, хоч їхнє значення у спонуканні до збільшення споживання за рахунок майбутніх доходів не значне. За допомогою реалізації споживчим кредитом своїх функцій виявляється його двояке соціальне й економічне значення.

Позитивне значення споживчого кредиту полягає, насамперед, у більш повному задоволенні потреб населення в промислових товарах, предметах культурно-побутового призначення й послугах. Особливо велику роль відіграє споживчий кредит у придбанні населенням дорогих товарів тривалого користування. Найбільш широко до споживчого кредиту вдаються люди з невисоким рівнем доходу, хоч часто без споживчого кредиту не можуть обійтися і громадяни з високими доходами, що прагнуть вийти на новий, більш високий рівень споживання. Так, в країнах Заходу робітники та службовці при купівлі автомобілів у сімох з 10 випадків користуються кредитом, а керівники вищої ланки — лише в чотирьох з 10 покупок.

У багатьох країнах існують державні програми підтримки кредитування студентів. Так, у США позичальники-студенти не зобов'язані починати погашення позичок до одержання вищої освіти. Максимально дозволена процентна ставка по цих позичках — 8%. На жаль, українські комерційні банки майже не надають цільових позичок студентам.

Кредитування населення на індивідуальне чи кооперативне житлове будівництво, ремонт і реконструкцію житла плідно впливає на рішення проблеми зайнятості, тому що для здійснення даних робіт залучаються додаткові трудові ресурси.

Важливе соціальне значення має споживчий кредит при здійсненні пільгового кредитування родин, що постраждали в результаті стихійних лих, катастроф, аварій. Даний вид кредитування одержав поширення й в Україні. Так, протягом 1994-1996 років Ощадний банк України активно видавав пільгові кредити громадянам, що постраждали в результаті Чорнобильської катастрофи.

Чітку соціальну спрямованість мають і кредити військовослужбовцям, звільненим у запас, на придбання і будівництво житла, а також на поліпшення житлових умов.

Формою стимулювання праці й способом закріплення робочої сили на підприємствах і організаціях служать позички підприємств своїм робітникам та службовцям на придбання житла, невідкладні потреби й інші цілі. Ці позички, зазвичай, видаються на безпроцентній основі і погашаються за рахунок вирахувань із заробітної плати позичальника. Продаж населенню товарів у кредит сприяє більш швидкій їх реалізації. Особливо це стосується товарів, попит на які відстає від пропозиції чи підданий сезонним коливанням. У результаті знижуються витрати на збереження товарів, прискорюється оборотність товарних запасів.

Споживчий кредит позитивно позначається на розвитку прогресивних форм торгівлі (стендова торгівля, торгівля за попередніми замовленнями і ряд інших форм), що у свою чергу є важливим чинником підвищення товарообігу.

Кредити на поточні потреби зазвичай носять короткостроковий характер і включають позички на невідкладні потреби, на придбання товарів і послуг, під цінні папери і т.д. Кредити на капітальні потреби зв'язані з придбанням, будівництвом, реконструкцією об'єктів нерухомості. Характерною особливістю споживчих кредитів, які надаються на укрупнені об'єкти є те, що їх обсяг визначається як різниця між загальною потребою в коштах і їх наявністю у позичальника.

Отож споживчий кредит має багато специфічних рис, пов'язаних із особливостями сфери особистого споживання громадян.

Споживчі кредити на задоволення поточних потреб за технологією видачі можна поділити на три основні програми, які мають основну об'єднуючу умову їх надання — мінімальну кількість документів, необхідних для отримання кредиту (у багатьох банках складається з паспорту та довідки про присвоєння ідентифікаційного коду, інколи довідки про доходи або даних про двох поручителів):

- cash-кредити. Це кредити, які видаються готівкою без цільового призначення, без застави і досить швидко;

- експрес-кредити. Це наймасовіші кредити. Вони, в основному, перераховуються в безготівковій формі. Ця послуга пропонується безпосередньо в торговому центрі на місці продажу товару;

- карткові кредити. Більшу частину кредитних карток банки відкривали до звичайних зарплатних рахунків, на які підприємства та організації щомісяця перераховували заробітну плату своїм співробітникам.

Овердрафт — форма короткострокового кредиту, при якій банк надає у використання клієнту грошові засоби шляхом оплати платіжних доручень клієнта

в розмірі, більшому ніж залишок коштів на поточному рахунку клієнта (на рахунку фіксується дебетове сальдо), але на суму, не більше, ніж попередньо визначений ліміт овердрафту. Погашення кредиту і відсотків проводиться банком автоматично, за рахунок нарахувань на поточний рахунок клієнта.

Банківські картки передбачають участь трьох сторін: банка-емітента кредитної картки, її власника та торгової організації, що приймає кредитні картки в якості платіжного засобу за товари та послуги. Такі міжнародні фінансові асоціації, як Visa, American Express, MasterCard надають володарям їх пластикових карток використання овердрафту практично у всіх сферах обслуговування. Але кредити по пластикових картках більш розповсюджено за кордоном. Оплата товарів та послуг може бути проведена й без наявності коштів на рахунку клієнта, за рахунок банківського кредиту. В даний момент вже багато банків працюють як з вище зазначеним картками так і з картками власних емісій.

Серед банківських кредитів населенню на поточні потреби важливе місце займають позички на придбання товарів широкого споживання. Об'єктами кредитування в основному виступають транспортні засоби, побутова техніка, меблі тощо. На відміну від інших видів позичок на поточні потреби населенню, дані кредити можуть видаватися як на короткостроковий, так і на довгостроковий період. Зазвичай максимальний термін цих кредитів обмежується 2-3 роками. Хоч бувають і винятки. Так, у кредитному портфелі багатьох банків є позички на купівлю автомобілів з терміном погашення 7 років.

Кредит під заставу цінних паперів видається під заставу акцій, облігацій і інших цінних паперів, які котируються на фондових біржах чи організованих позабіржових фондових системах. Найбільш виділяються акції, емітентом яких виступає банк, який кредитує.

Закладені цінні папери приймаються банком на збереження. Їх видача позичальнику провадиться після повного погашення заборгованості за позичкою. Якщо позичальник не погашає позичку в строк, банк має право реалізувати отримані в заставу цінні папери. Цінні папери, як правило, мають високу ліквідаційну вартість, тому банк не вимагає додаткового забезпечення.

У зв'язку з низькою платоспроможністю основної частини населення актуальними для вітчизняних комерційних банків є кредити під заставу цінностей, представлених переважно виробами з дорогоцінних металів. З метою максимального зниження ризику банк здійснює видачу кредиту позичальнику під реальну (відповідно до діючих тарифів, установлених Міністерством фінансів України) вартість застави у виді брухту дорогоцінних металів на суму, що не повинна бути меншою від суми кредиту, відсотків за користування ним і витрат, пов'язаних з реалізацією цього майна. Якщо банк вирішив надати кредит —

позичальник надає на експертизу брухт дорогоцінних металів (у супроводі працівника кредитного відділу). Послуги по оцінці позичальник оплачує сам.

Видача кредиту може здійснюватися безготівковим шляхом або готівкою.

Іншим важливим напрямом задоволення споживчих потреб фізичних осіб, що дозволяє вирішити житлову проблему, є отримання та використання іпотечних кредитів. Упровадження в країні іпотечного кредитування житлового будівництва стало вкрай важливим як в економічному, так і в соціальному плані.

Іпотечне кредитування представляє собою складну систему відносин, що дозволяє узгоджувати інтереси населення в покращенні житлових умов, комерційних банків — в ефективному та прибутковому напрямі діяльності, будівельного комплексу та пов'язаних з ним виробничим процесом галузей — у ритмічному завантаженні виробництва та збереженні робочих місць, держави, зацікавленої в загальному економічному зростанні. Оскільки з кожним роком бюджетне фінансування будівництва нерухомості скорочується, кредитування купівлі фізичними особами житла на первинному та вторинному ринку нерухомості під заставу цього житла, є найбільш перспективним напрямом вирішення житлової проблеми домогосподарств.

До того ж іпотечне кредитування житлового будівництва може ефективно функціонувати за умови системної державної підтримки та наявності належної нормативно-правової бази, яка регламентує відносини між учасниками ринку.

За світовим досвідом кредитування домогосподарств є одним з основних видів діяльності банків, що забезпечує їх стабільну прибутковість. Його розвиток є важливою умовою забезпечення стійкого зростання не тільки банківської системи, а й економіки в цілому. Від нього залежить розвиток багатьох галузей виробництва та реалізація їх кінцевої продукції. Однак, суттєвим недоліком української економіки є відсутність товарів вітчизняного виробництва (автомобілі, електроніка, побутова техніка і т.п.), для купівлі яких населення і бере кредити. Навіть якщо говорити про кредитування будівництва житла, то значна частина будівельних та оздоблювальних матеріалів імпортується. Відповідно, вітчизняні банки кредитували не українську економіку, а імпорт у неї, зовсім не сприяючи її економічному зростанню, як це відбувається в розвинутих країнах. А значні обсяги зовнішніх зобов'язань генерували високі валютні ризики.

ТЕМА 6. МОНІТОРИНГ КРЕДИТНОГО РИЗИКУ

Переважає більшість науковців при визначенні оперують поняттям дефолту позичальника або його нездатністю виконати умови кредитної угоди як єдиного його джерела. Це призводить до того, що з визначення виключаються фактори, що призводять до його появи, але не викликані дефолтом, насамперед, це стосується внутрішніх факторів ризику.

Підсумовуючи вищенаведені визначення кредитного ризику, варто узагальнити, що кредитний ризик – це:

- 1) ризик несплати позичальником основного боргу й відсотків за ним;
- 2) ризик втрати активу або втрати активом первісної якості (вартості) через невиконання зобов'язань позичальниками (поручителями);
- 3) можливість того, що в певний момент у майбутньому вартість кредитної частини банківського портфеля активів зменшиться у зв'язку з неповерненням або з ланцюжковим поверненням кредитів, виданих банком.

Отже, кредитний ризик характеризує економічні відносини, що виникають між двома контрагентами – кредитором і позичальником з приводу перерозподілу фінансових активів. Відповідно, це вартісне вираження ймовірності відхилення ризикової позиції від очікуваних результатів (настання ризикової події) унаслідок невизначеності дії зовнішніх та внутрішніх щодо банку факторів.

У широкому розумінні кредитний ризик банку – це міра (ступінь) невизначеності щодо виникнення небажаних подій при здійсненні фінансових угод, суть яких полягає в тому, що контрагент банку не зможе виконати взятих на себе за угодою зобов'язань і при цьому не вдасться скористатися забезпеченням повернення позичених коштів.

Об'єктом ризику називають економічну систему, умови функціонування якої наперед точно невідомі. Під суб'єктом ризику розуміють особу, яка зацікавлена в результатах керування об'єктом ризику і має компетенцію приймати рішення щодо об'єкта ризику.

Кредитний ризик усього портфеля залежить від здатності банку правильно та ефективно управляти портфельним кредитним ризиком. Цей вид ризику є внутрішнім.

При здійсненні управління ризиком банківська установа може діяти кількома способами: прийняти кредитний ризик (це має бути узгоджене із кредитною політикою банку, із вирішенням проблеми ризик – доходність) або мінімізувати його. При цьому відмова від ризикового кредиту зводить ризик для банку до нуля, але тоді останній втрачає доходи по цій операції, що також не дуже вигідно при регулярному застосуванні.

Розподіл ризику полягає в тому, щоб, наприклад, покласти певну частку відповідальності за ризик на того співучасника кредитного проекту (в рамках банківського консорціуму), який краще, ніж інші, здатний його контролювати. Зменшення кредитного ризику банку шляхом його розподілу між кількома забезпечується завдяки зменшенню обсягу позички для даного банку і відповідно можливих втрат при неповерненні останньої. Розподіл ризику може здійснюватись як за конкретною кредитною угодою, так і при більших обсягах операцій. Ризик між банками може розподілятися непропорційно, тому безпосереднім учасникам

проекту рекомендується, зокрема, під час проведення переговорів проявити максимальну гнучкість стосовно того, яку частку ризику вони згодні взяти на себе.

Процес оцінювання кредитного ризику складається з: 1) аналізу внутрішнього та зовнішнього середовища кредитора, який здійснюється з метою визначення факторів, які можуть негативно чи позитивно вплинути на рівень кредитних ризиків, а також для виявлення потенційних кредитних ризиків; 2) аналізу кредитних ризиків.

Загалом оцінка ризиків – це якісна чи кількісна оцінка ймовірності настання і впливу ризикових ситуацій, а також визначення порядку (черговості) їх виникнення і розв’язання. Прояв ризикових ситуацій полягає у відхиленні фактичних значень критичних показників від нормального, стійкого, середнього чи альтернативного рівня. Кількісна оцінка означає присвоєння кількісного параметра якісному. Вона дозволяє створити зіставну базу для всіх видів ризику. Оцінка ризиків як завдання управління може здійснюватися статистичними методами, одним з яких є Z-статистика, а також на основі законів нормального розподілу – математичних методів кількісної оцінки ризиків, за допомогою розрахунку дисперсії, стандартного відхилення і коефіцієнта варіації. Математичні методи кількісної оцінки ризику базуються на основі законів нормального розподілу.

Таким чином, проблема зниження кредитного ризику банку суттєво залежить від досконалості застосовуваних банком методів його оцінювання. Ці методи можуть бути уніфіковані лише до певної міри, адже кожен банк має власну клієнтуру, свій сегмент ринку, галузеву специфіку, конкретні можливості. Обрані банком методики мають максимально враховувати ці особливості та втілювати диференційований підхід до оцінки кредитного ризику, адже показники, за якими оцінюється діяльність одних позичальників, можуть бути зовсім неприйнятними для інших. Проте мінімальний рівень уніфікації методики оцінювання кредитного ризику є необхідним, адже це допомагає банкам розробити власну систему підтримки управлінських рішень з надання позичок і забезпечує заданий рівень якості кредитного портфеля банку.

У рамках визначених кредитною політикою банку процедур, повинна розроблятися система прийняття рішень, що стосуються кредитного ризику, методів управління ним та обмежень.

Механізм прийняття рішень повинен базуватися на чіткому розподілі прав, обов’язків та відповідальності між банківськими працівниками (системі делегування повноважень). У рамках такого розподілу можна виділити три управлінських рівня: вище керівництво, лінійне та безпосередні виконавці. На верхньому рівні приймаються стратегічні рішення та здійснюється контроль за досягненням постановлених цілей. На другому рівні розробляються заходи з реалізації стратегії, а на третьому — виконуються конкретні операції у рамках розпоряджень вищого та середнього керівництва.

Із вищезазначеного можна зробити висновок, що управління кредитним ризиком банку – це формалізований процес з чіткою послідовністю етапів, механізмів та методів, за допомогою яких банк виявляє ризики, оцінює їх рівень, здійснює моніторинг і контролює свої ризикові позиції.

Кредитним ризиком, як і будь-яким іншим видом банківських ризиків, можна управляти, тобто використовувати методи, що дають змогу певним чином спрогнозувати настання ризикової події та вжити заходів, спрямованих на мінімізацію збитків банку. Для мінімізації кредитного ризику банк може здійснювати багато різних заходів (що спричинюють різні зміни) поєднувати їх, забезпечуючи найоптимальніший вплив на ризик.

Управління кредитним ризиком доцільно проводити за ознакою залучення у цей процес ресурсів та додаткових можливостей з позиції здійснення кредитування суб'єктів – на внутрішні та зовнішні, а також за характером нормативного регламентування обов'язковості їх застосування – на обов'язкові та добровільні.

Управління кредитним ризиком на рівні кредитного портфеля здійснюється з метою підтримання загального рівня ризику кредитного портфеля у встановлених допустимих межах і забезпечення запланованого рівня дохідності кредитної діяльності банку.

Метод диверсифікації кредитного портфеля полягає в розміщенні кредитних ресурсів серед широкого кола позичальників, які відрізняються один від одного як за певними характеристиками (статус, форма власності, обсяг валового доходу, розмір капіталу та ін.), так і за умовами діяльності (галузь економіки, географічний регіон). Виокремлюють три види диверсифікації: галузеву, географічну та портфельну.

Найвищий ефект при здійсненні галузевої диверсифікації досягається, коли позичальники працюють у галузях з протилежними фазами коливань ділового циклу. З допомогою кореляційного аналізу виявляються такі галузі, де результати діяльності різною мірою залежать від загального стану економіки. У випадку, коли одна галузь перебуває на стадії економічного росту, то інша перебуває у стадії спаду, а у відповідності до коливання фаз ділової активності, їх позиції можуть змінитися на протилежні. За таких обставин, зниження доходів від однієї групи клієнтів компенсується підвищенням доходів від іншої групи, що в кінцевому результаті сприяє стабілізації доходів банку, а відтак і суттєво знижує ризик.

Географічна диверсифікація допомагає нівелювати вплив кліматичних і погодних умов, політичних та економічних потрясінь, які впливають на кредитоспроможність позичальників, які здійснюють свою діяльність у різних регіонах.

Портфельна диверсифікація передбачає розосередження кредитів між різними категоріями позичальників, оскільки, до прикладу - кредити, надані у сфері малого

бізнесу, часто супроводжуються підвищеним рівнем кредитного ризику, хоча й мають вищий рівень дохідності.

Встановлення лімітів – це метод управління кредитним ризиком, який полягає у встановленні максимально допустимих розмірів наданих кредитів або кредитного портфеля в цілому. Ліміт встановлюється як максимально допустимий розмір кредиту, наданий одному позичальнику чи групі позичальників, і виражається як в абсолютних граничних величинах (сума кредиту в грошовому вираженні), так і у відносних показниках (коефіцієнти, індекси, нормативи). За базу під час розрахунку відносних показників може братися розмір капіталу банку, розмір кредитного портфеля, валюта балансу та інші показники. Наприклад, ліміт може бути встановлений як максимально допустимий розмір кредиту, виданий одному позичальнику в грошовому вираженні, або як максимально допустиме відношення суми кредитів, наданих у певну галузь економіки до загальної суми кредитного портфеля.

Резервування як метод управління кредитним ризиком полягає у формуванні спеціальних резервів під кредитні ризики, які використовуються банком для відшкодування втрат у разі неповернення кредиту або відсотків за кредитом. Цей метод базується на одному з принципів міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та звітності – принципі обачливості, відповідно до якого банки мають оцінювати якість своїх кредитних портфелів на звітну дату з погляду можливих втрат за кредитними операціями. Для покриття цих втрат банк формує спеціальний резерв під стандартну та нестандартну заборгованість за кредитом у сумі класифікованих за ступенем ризику кредитних операцій банку.

ТЕМА 7. МОНІТОРИНГ КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ БАНКУ

Ефективна система внутрішнього контролю включає такі складові:

- середовище контролю: керівництво повинне створити таке середовище в організації, яке б забезпечувало сприятливе ставлення до внутрішнього контролю;
- оцінка ризиків: внутрішній контроль має забезпечити оцінку ризиків, які походять як із зовнішніх, так і внутрішніх джерел, з якими має справу організація;
- контролююча діяльність – це правила, процедури, технічні прийоми та механізми для виконання директив керівництва;
- інформація та інформаційний обмін: інформацію реєструють і повідомляють керівництву, іншим зацікавленим користувачам у межах організації в тій формі, щоб вона могла стати основою для виконання ними функцій внутрішнього контролю та інших;
- моніторинг спрямований на якісну оцінку результатів діяльності в часі й забезпечення оперативного вжиття заходів за підсумками аудиту та інших перевірок.

Як правило, метою системи внутрішнього контролю вважають ефективне функціонування банку, сприяння досягненню банком встановлених ним орієнтирів та поставлених цілей, дотримання вимог законодавства та нормативних актів центральних органів влади, ефективне використання ресурсів банку, мінімізація ризиків банку, своєчасна підготовка надійної фінансової інформації.

Саме заходи внутрішнього контролю сприяють вирішенню головних завдань банку, досягненню ним стратегічних та оперативних цілей. Така система спонукає співробітників банку дотримуватися чинного законодавства та нормативних актів, а також розробленої банком політики, планів, внутрішніх правил та процедур, вчасно виявляти та знижувати ризик непередбачених витрат чи втрати репутації банку.

До основних функцій системи внутрішнього контролю банку відносять: контроль дотримання затверджених (штатних) правил та процедур реалізації фінансових та господарських процесів банку; моніторинг дотримання нормативних фінансових показників банківських процесів, контроль ризиків банку.

Внутрішній контроль за діяльністю банку у сфері організації кредитних операцій є ключовим компонентом комплексу процедур пов'язаних з механізмом управління, що мають забезпечувати ефективність кредитної діяльності банку, надійність його фінансової звітності та дотримання відповідних нормативно-правових актів.

Кредитні операції банку є найризикованішими, тому вони повинні підлягати найбільш глибокому та частому контролю, перевірятися внутрішніми контролерами (аудиторами).

Таким чином, внутрішній контроль банку за операціями з кредитування є однією з найважливіших функцій управління. Визначення, оцінка та мінімізація ризиків за кредитами є найважливішим завданням проведення внутрішньобанківського контролю, якість якого залежить від оптимізації взаємовідносин та обміну необхідною інформацією між внутрішнім контролем, зовнішнім і внутрішнім аудитом комерційного банку.

Попри належне теоретичне підґрунття і практичні напрацювання, внутрішній контроль кредитної діяльності банків не позбавлений недоліків та ризиків, що можуть бути притаманні кредитним операціям та їх організації.

Ефективність кредитної діяльності банків повинна оцінюватися у різних аспектах, а саме: 1) на мікрорівні з позицій банку; 2) на мікрорівні з позицій доцільності залучення кредитних ресурсів суб'єктами господарювання; 3) на макроекономічному рівні.

Розв'язувати проблеми підвищення ефективності кредитної діяльності, у розрізі макроекономічного аспекту, менеджери банків можуть спираючись на власні знання та досвід, а також використовуючи досвід інших банків. Однак, у

сучасних умовах для оперативного прийняття виважених і дієвих управлінських рішень цей інструментарій не завжди достатній. Вжиття непереконливих заходів може не лише не поліпшити результативних показників кредитної діяльності банку, а й поглибити наявні проблеми і створити додаткові труднощі. У цьому зв'язку, важливо не просто виявити проблеми чи розробити типові рекомендації для їх розв'язання, а й знайти методологічне забезпечення, за допомогою якого комерційні банки зможуть найдостовірніше оцінювати ефективність власної кредитної діяльності.

За таких умов нагальною стає розробка методичного забезпечення для оцінки ефективності як кредитної діяльності будь-якого банку в цілому, так і певного кредитного проекту зокрема, позаяк це є одним із важливих інструментів управління прибутковістю банку. Обов'язковою передумовою правильності прийняття управлінських рішень щодо оптимізації будь-якого напрямку діяльності банку є вміння давати обґрунтовану кількісну оцінку ефективності окремих видів діяльності.

Ретроспективна ефективність, у свою чергу, поділяється на поточну (ситуативну, оперативну) та заключну (підсумкову, результативну, кінцеву). Оцінка поточної ефективності відбувається у часі між видачею кредиту та його погашенням. Мета такої оцінки – оперативно виявити недогляди й ужити відповідних заходів щодо їх усунення. Кредитна діяльність банку в умовах ринкової економіки характеризується динамічністю ситуації як внутрішньобанківських (операційних) факторів, так і факторів зовнішнього середовища. Тому оцінка поточної ефективності важлива як щодо кредитної діяльності банку в цілому, так і кожного кредитного проекту зокрема.

Вадою поточної ефективності є те, що на її показники значно впливають фактори випадкового або короткотермінового характеру, що знижує рівень її об'єктивності. Фактична оцінка останньої дає змогу комплексно узагальнювати досягнення, результати кредитної діяльності у певні періоди, розробляти заходи, спрямовані на зростання її ефективності.

Можливе використання показників заключної ефективності і в процесі визначення обсягів преміювання кредитних працівників та іншого персоналу банку, тобто рівень виплат визначатиметься залежно від досягнутого рівня ефективності кредитної діяльності.

Оцінювання ефективності кредитної діяльності банків може відбуватися за допомогою одного підсумкового показника або системи часткових показників. При визначенні підсумкових показників ефективності кредитної діяльності їхні результати матимуть виключно вартісний характер. Водночас деякі часткові, допоміжні показники можуть мати і кількісне вираження, наприклад, співвідношення між кількістю розглянутих кредитних проектів і кількістю

кредитних аналітиків, що забезпечували їхній розгляд. Прикладом кількісно-вартісного вираження часткових показників ефективності може бути співвідношення між адміністративними витратами на кредитну діяльність і кількістю кредитних проектів.

Вступний контроль є найбільш важливою частиною банківського нагляду, оскільки він обмежує можливість здійснення банківських операцій лише тими суб'єктами, які мають ліцензію на право зайняття банківською діяльністю.

Вступний контроль включає два етапи: 1) реєстрація комерційного банку; 2) ліцензування комерційного банку.

Наступними стадіями наглядової діяльності є дистанційний контроль (його ще називають безвиїзним) та інспектування. Залежно від системи нагляду в різних країнах надаються переваги одному або іншому із зазначених способів. Проте у більшості країн застосовується змішана форма, при якій поєднується дистанційний контроль та інспектування на місцях, причому у тісній взаємодії з органами внутрішнього і зовнішнього аудиту.

Завершальний напрям контролю НБУ за діяльністю комерційних банків у сфері кредитування полягає у тому, що до банківських установ можуть надсилатися письмові застереження щодо припинення порушення та вжиття необхідних заходів для виправлення ситуації пов'язаної із: 1) розробкою та запровадженням положень щодо поліпшення практики кредитування; 2) прийняттям рішення про тимчасове обмеження на збільшення активів банку; 3) прийняттям рішення про обмеження розміру кредитів, що надаються інсайдерам банку; 4) поліпшенням якості активів, у тому числі вкладенням коштів у безризикові активи.

Таким чином, неухильне і послідовне дотримання вимог внутрішнього контролю та центрального банку дасть змогу банкам більш ретельно контролювати кредитний процес, підвищити прозорість банківських процедур та технологій та, як наслідок, забезпечити якість кредитного портфеля, а, отже, ефективність діяльності банківської установи в цілому. А для поступового відновлення процесу кредитування необхідна чітка державна економічна політика, перелік пріоритетних напрямів інвестування, посилення захисту прав кредиторів та підвищення довіри до банків з боку суспільства.

Застосування заходів впливу за порушення економічних нормативів потребує дотримання принципу адекватності. Тому до заходів впливу НБУ, з точки зору їх адекватності, які останній може застосувати до банків за порушення економічних нормативів, слід віднести¹. Письмове застереження – може застосовуватися до банку за кожний порушений економічний норматив. Для дотримання принципу адекватності повинен враховуватися основний критерій – характер допущених банком порушень. Зазначений захід впливу є адекватним у випадку усунення банком порушень економічних нормативів у строк не більше ніж два місяці, якщо

вчинені порушення потребують більше строків для усунення – виникає необхідність застосування іншого заходу впливу, який буде адекватним вчиненому порушенню.

2. Укладення письмової угоди з банком – може застосовуватися до банку за порушення значень економічних нормативів. Основними критеріями, для реалізації принципу адекватності при застосуванні зазначеного заходу впливу є характер допущених банком порушень та причини, які зумовили виникнення виявлених порушень. Адекватним застосований захід впливу є у випадку, якщо банк за власною ініціативою приймає рішення про укладення письмової угоди, розробив прийнятий план заходів щодо усунення порушень у його діяльності, виявлених НБУ чи безпосередньо банком та звернувся до НБУ з проектом письмової угоди щодо усунення порушень, якщо банк не ініціював укладення письмової угоди, то НБУ надсилає до цього банку лист з вимогою, у якому зазначаються строк подання проекту письмової угоди до НБУ, а також за потреби перелік заходів, які банк зобов'язаний включити до письмової угоди. НБУ приймає рішення про застосування іншого адекватного заходу впливу, якщо банк не надав доопрацьований з урахуванням письмових зауважень НБУ проект угоди протягом 15 календарних днів із дня надсилання НБУ листа із зауваженнями до проекту письмової угоди та ухилявся від укладення письмової угоди.

3. Зупинення виплат дивідендів чи розподілу капіталу в будь-якій формі – застосовується до банку який порушив хоча б один нормативів капіталу. Для дотримання принципу адекватності, в даному випадку, повинні враховуватися такі критерії: характер допущених банком порушень; загальний фінансовий стан банку; розмір можливих негативних наслідків для кредиторів і вкладників; інформація Фонду гарантування вкладів фізичних осіб щодо порушення банками вимог, установлених Законом України “Про систему гарантування вкладів фізичних осіб”, результатів перевірки банків Фондом гарантування.

4. Установлення для банку підвищених економічних нормативів – застосовується до банків, що здійснюють ризикову діяльність, яка загрожує інтересам вкладників чи інших кредиторів банку. Для дотримання принципу адекватності при застосуванні зазначеного заходу впливу повинні враховуватися такі критерії: характер допущених банком порушень, загальний фінансовий стан банку та розмір можливих негативних наслідків для кредиторів і вкладників. Основна мета даного заходу впливу – зменшення рівня ризиків банку, тому адекватним застосований захід впливу є у випадку наявності у банку підвищеного рівня ризикованої діяльності. У випадку якщо встановлені підвищені значення економічних нормативів не знижують рівень негативних наслідків ризикової діяльності банку, то НБУ приймає рішення про застосування інших заходів, що є адекватними вчиненому порушенню.

5. Обмеження, зупинення чи припинення здійснення окремих видів здійснюваних банком операцій – може застосовуватись до банку за порушення будь-якого економічного нормативу. Для дотримання принципу адекватності, в даному випадку, повинні враховуватися такі критерії: це характер допущених банком порушень; причин, які зумовили виникнення виявлених порушень; загального фінансового стану банку; інформації Фонду гарантування вкладів фізичних осіб щодо порушення банками вимог, установлених Законом України “Про систему гарантування вкладів фізичних осіб”, результатів перевірки банків Фондом гарантування. Адекватним застосування зазначеного заходу впливу за порушення економічних нормативів є у випадку здійснення банком операцій, які спричиняють порушення економічних нормативів, що призводить до загрози втрати значного обсягу прибутку, погіршення якості активів, підвищення рівня ризиків для клієнтів.

6. Накладення штрафу – більш обтяжуючий захід впливу, який застосовується до банків за порушення нормативів миттєвої ліквідності (Н4), поточної ліквідності (Н5), короткострокової ліквідності (Н6), інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (Н11) і загальної суми інвестування (Н12) накладається на банк окремо за кожним нормативом і за кожний випадок порушення. Для дотримання принципу адекватності повинні враховуватися всі критерії. Для деяких банків виконання даного заходу впливу може призвести до суттєвого погіршення фінансового стану, особливо це стосується новостворених банків.

7. Тимчасове, до усунення порушення, відсторонення посадової особи банку від посади – застосовується до банку, якщо не виконано банком у встановлений строк вимог, визначених НБУ у письмовому застереженні (в тому числі за порушення економічних нормативів), щодо усунення порушень банківського законодавства. Для реалізації принципу адекватності при застосуванні зазначеного заходу впливу повинні бути враховані всі критерії. Наслідками застосування зазначеного заходу є покращення фінансового стану банку, збереження засновниками дивідендів, зменшення рівня ризиків, виконання програми оздоровлення, капіталізації чи реорганізації, виконання письмового застереження, що надає банку в більш простіший спосіб усунути порушення та запобігти застосуванню жорсткіших заходів. Також значною перевагою є те, що відсторонення посадової особи від посади – це рішення тимчасове, особа банку має право на поновлення на посаді, але вже після усунення порушення.

8. Віднесення банку до категорії неплатоспроможних – застосовується до банку в разі зменшення розміру регулятивного капіталу або нормативів капіталу банку до однієї третини від мінімального рівня, встановленого законом або нормативно-правовими актами НБУ. Для дотримання принципу адекватності повинен враховуватися основний критерій – це загальний фінансовий стан банку.

ТЕМА 8. ФОРМУВАННЯ І ВИКОРИСТАННЯ БАНКАМИ РЕЗЕРВУ ЗА КРЕДИТАМИ

Процес формування резервів під кредитні ризики є досить важливою частиною формування кредитної політики банків у цілому й потребує врахування багатьох зовнішніх та внутрішніх факторів і відповідального підходу з боку фахівців та керівництва. Окрім цього, Формування резерву під кредитні ризики розглядається як один з найважливіших способів підвищення надійності комерційних банків. Створення резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями надає банкам можливість компенсувати неповернені кредити за рахунок коштів, що акумулюються відповідно до встановлених вимог та носять обов'язковий характер.

Отож банківські резерви – це невід'ємний інструмент регулювання вразливості банківської діяльності, які банки зобов'язані зберігати як забезпечення своїх операцій. Вони являють собою запас матеріальних чи фінансових ресурсів і призначені для компенсації збитків за активними операціями банку.

Починаючи з 01.01.2013 року Постановою виділено і встановлено нову класифікацію резервів банків України, що представлена в поділі на такі групи резервів: - резерви за активними операціями банку; - резерви за наданими фінансовими зобов'язаннями.

Хоча основною метою діяльності комерційних банків є отримання прибутку, вони не можуть вкладати усі ресурси тільки у високодохідні активи (види позик та інвестицій), оскільки при здійсненні активних операцій банки водночас повинні забезпечувати своєчасне повернення коштів їх власникам, тобто виконувати свої зобов'язання за пасивами. Тому частина активних операцій комерційного банку передбачає утворення поточних резервів платіжних засобів з метою постійного підтримання платоспроможності банку. Ці резерви поділяються на дві основні групи — первинні та вторинні.

Первинні резерви являють собою вкладання банку у високоліквідні активи, які негайно можуть бути використані як засіб платежу. До них належать кошти на кореспондентському рахунку в центральному банку і на рахунках в інших банках, що забезпечують можливість безперебійної організації безготівкових розрахунків, а також залишки готівки в касі банку, що служить для готівкових платежів.

Групу вторинних резервів утворюють вкладення в активи, які можна перетворити на платіжні засоби з мінімальною затримкою — це, як правило, інвестиції у короткострокові державні цінні папери або боргові зобов'язання інших банків, що приносять незначний дохід, однак мають високий рівень ліквідності. Вторинні резерви по суті є джерелом поповнення коштів первинних резервів.

Постійне утримання певної частини активів комерційного банку у формі первинних та вторинних резервів забезпечує високий рівень його

платоспроможності, що створює умови ефективної реалізації банком кредитно-розрахункових, депозитних та інших послуг клієнтам.

Резерви за наданими фінансовими зобов'язаннями є забезпеченням їх виконання в майбутньому, що визнається в балансі банку як зобов'язання та свідчить про можливі втрати внаслідок вибуття ресурсів, пов'язаного з виконанням банком таких фінансових зобов'язань.

Банки формують резерви під можливі втрати при здійсненні кредитних операцій, операцій з дебіторською фінансовою та господарською заборгованістю, з цінними паперами та інвестиціями банку, що не оформлені цінними паперами, а також, створюють резервні фонди при збереженні коштів на кореспондентських рахунках інших банків. Починаючи з 01.01.2013 року розрахунок резервних відрахувань зазнав змін шляхом поділу на резерви за наданими фінансовими зобов'язаннями та резерви під активні операції банку та значно звужує класифікацію в порівнянні з попередніми нормами відкриваючи новий простір для удосконалення забезпеченості таких фінансових установ як банки резервними можливостями.

Модель розрахунку інтегрального показника боржника - юридичної особи визначається не рідше ніж один раз на рік, виходячи з максимального значення питомої ваги доходу від певного виду діяльності (у процентах) у загальному обсязі чистого доходу (виручки), отриманого від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг).

Для цілей розрахунку резервів на покриття можливих втрат за кредитними операціями банк визначає чистий кредитний ризик (в абсолютних показниках) за кожною окремою кредитною операцією зважається на встановлений коефіцієнт резервування.

Окрім того, із метою розрахунку обсягу резерву під кредитні ризики та визначення чистого кредитного ризику банк повинен проаналізувати кредитний портфель. Аналіз кредитного портфеля та класифікація кредитних операцій (валового кредитного ризику) здійснюється за такими критеріями: оцінка фінансового стану позичальника (контрагента банку); стан обслуговування позичальником (контрагентом банку) кредитної заборгованості за основним боргом і відсотків (комісій та інших платежів з обслуговування боргу) за ним у розрізі кожної окремої заборгованості та спроможність позичальника надалі обслуговувати цей борг; рівень забезпечення кредитної операції.

Відповідно, проведення розрахунків за представленими формулами дозволить сформулювати резерв за кредитом на індивідуальній основі. Резерви за кредитними операціями повинні підлягати глибокому та частому контролю, оскільки видача кредитів та формування резервів за ними це дуже складний та відповідальний

процес, що потребує роботи висококваліфікованих працівників, оскільки сучасній банківській практиці України характерне доформування резервів під час перевірок.

Банк може використати сформований резерв для списання (відшкодування) боргу за активом, який віднесено до V (найнижчої/безнадійної) категорії якості (безнадійна заборгованість), у порядку, установленому Національним банком України. Рішення про списання безнадійної заборгованості за активом приймається правлінням банку.

При прийнятті позитивного рішення щодо кредитування позичальника фінансова установа оцінює кредитний ризик, який приймає на себе, та майбутню вигоду від розміщеного активу. Кредитори зацікавлені в здатності позичальників своєчасно та в повному обсязі погасити заборгованість, оскільки це дозволяє максимізувати доходи банку та підвищити його ринкову вартість. Банк повинен вибирати для себе найбільш вигідні умови та методи управління кредитним ризиком, враховуючи понесені на них витрати та їх ефективність. При цьому обрані методи не повинні суперечити чинному законодавству та мають сприяти підвищенню кредитної дисципліни позичальника. Достатнє та належне забезпечення кредитної операції суттєво знижує ризик втрат від неповернення кредиту.

Одним із критеріїв класифікації забезпечення є якість, яка впливає на вартість кредиту та безпосередньо на прийняття позитивного рішення щодо видачі позики.

Загальною вимогою до розміру забезпечення за кредитною операцією є перевищення його ринкової вартості порівняно із сумою основного боргу та відсотків за ним з урахуванням обсягу можливих витрат на реалізацію застави в разі невиконання позичальником своїх зобов'язань. В одній кредитній операції можуть застосовуватися кілька різних форм забезпечення повернення позики.

Відповідно до пункту 4.14 Постанови НБУ № 23 банк під час розрахунку резерву повинен використовувати ринкову (справедливу) вартість забезпечення у вигляді застави нерухомого майна, транспортних засобів, товарів в обороті або в переробці, майнових прав на нерухоме майно, виходячи з оцінки такого майна, проведеної суб'єктом оціночної діяльності або оцінювачем майна - працівником банку, що має кваліфікаційне свідоцтво оцінювача, які не є пов'язаними з банком особами (афілійованими, спорідненими, асоційованими), відповідно до законодавства України.

Вважається, що тільки за умови використання різних підходів до оцінки майна (витратний, доходний і порівняльний), залежно від типу заставного майна, наявності активного ринку можна об'єктивно визначити ринкову (справедливу) вартість предмета застави.

Періодичність і порядок перевірки стану заставленого майна визначаються у внутрішніх положеннях банку залежно від виду та якості забезпечення, що

приймається для покриття ризику за кредитними операціями, можливості його схоронності. Так, наприклад, нерухомість перевіряється не рідше рази на рік, проте потрібно також враховувати кредитну дисципліну позичальника. У разі наявності простроченої заборгованості та виникнення затримки зі сплатою основної суми боргу та/або відсотків за ним комерційним банкам доцільно збільшити кількість перевірок.

Отже, приймаючи від позичальника забезпечення за кредитом, комерційні банки, в першу чергу, звертають увагу на його ліквідність, достатність та здатність реалізуватись у найкоротші терміни. Проте забезпечення не повинно виступати джерелом погашення кредитних коштів, а лише тимчасовим інструментом захисту від неплатоспроможності позичальника. В іншому випадку, фінансова установа повинна мати можливість звернути стягнення на заставне майно та погасити проблемну позичку. Саме тому правильна класифікація забезпечення за його якістю спрощує роботу фінансових установ, поліпшує співпрацю з позичальником та мінімізує кредитний ризик.

Відповідно до Положення про порядок формування та використання резервів фінансові коефіцієнти визначаються на підставі даних фінансової звітності боржника. Так, до складу капіталу, що використовується в розрахунку коефіцієнта рентабельності власного капіталу відповідно до Додатка 3 до Положення про порядок формування та використання резервів, входять статутний, пайовий, додатково вкладений та інший додатковий капітал за вирахуванням неоплаченого і вилученого капіталу, і цей капітал – кошти, вкладені засновниками. Оскільки сума непокритого збитку вираховується під час визначення підсумку власного капіталу відповідно до форми 1, і списання збитку здійснюється за рахунок нерозподіленого прибутку, резервного, пайового чи додаткового капіталу, власний капітал, крім коштів, вкладених засновниками, додатково повинен ураховувати нерозподілений прибуток і резервний капітал.

Для отримання точнішого значення коефіцієнта погашення боргу слід ураховувати не лише відсоткові, а й комісійні доходи за кредитами та операціями кредитного характеру, а також не обмежуватися лише даними фінансової звітності боржника. Додатковими документами для визначення суми чистого грошового потоку і суми заборгованості підприємства перед своїми кредиторами є витяги з поточних рахунків підприємства-боржника за відповідний період, а також стан заборгованості перед іншими банками на відповідну дату.

Таким чином, перспективним напрямом у підвищенні ефективності управління кредитним ризиком банку може стати розробка методики розрахунку резервів за кредитами, щодо яких приймається рішення про видачу. Загалом врахування величини і виду економічної діяльності при проведенні розрахунку фінансових коефіцієнтів та інтегрального показника фінансового стану боржника – юридичної

особи відповідно до умов Положення про порядок формування та використання резервів; приділення уваги до стану обслуговування боргу при визначенні показника ризику кредиту, наданого боржникові – юридичній особі, зазначені у класифікації кредиту за категоріями якості Положення про порядок формування та використання резервів; наведення детального розподілу забезпечення за ступенем ліквідності, що застосовується в розрахунку резерву за наданим кредитом відповідно до Положення про порядок проблеми розвитку фінансово-кредитної системи в сучасних умовах формування та використання резервів, – важливі кроки на шляху до формування стандартизованого підходу до визначення кредитного ризику банку і переоцінки банками своїх резервів під втрати за активними банківськими операціями в бік їхнього зменшення, що, зрештою, дозволить банкам вивільнити кошти і направити їх, наприклад, на нове кредитування.

Проте аналіз діяльності підприємства, що не обмежується лише даними фінансової звітності боржника, займають переважне значення не лише у визначенні показника ризику за кредитом, що надається боржникові – юридичній особі, у межах визначеного діапазону, а й у визначенні прийнятності запропонованого боржником забезпечення за кредитом, а також у розрахунку резерву за кредитом. Виставлення пріоритетності показників, що впливають на розмір резерву за кредитом із подальшим впливом на ці показники; відношення до резерву за кредитом, що формується для відшкодування можливих збитків за ним, не лише як до частини банківського капіталу, яку використовують для страхування (компенсації) кредитів, погашення яких ставиться під сумнів, а й як до показника ризику кредитної операції; чітке визначення груп доходів за наданим кредитом (комісійних і від реалізації застави) і механізму їхнього врахування в майбутніх грошових потоках при розрахунку суми резерву за кредитом на індивідуальній основі відповідно до Положення про порядок формування та використання резервів; розроблення методики розрахунку резервів за кредитами, щодо яких приймається рішення про видачу, сприятимуть зниженню рівня кредитного ризику банку і поліпшенню якості кредитних портфелів.

ТЕМА 9. УПРАВЛІННЯ ПРОБЛЕМНИМИ КРЕДИТАМИ БАНКУ

Кожна окрема банківська установа самостійно встановлює критерії визначення проблемної заборгованості, методи її виявлення та моніторингу, методи роботи з позичальниками щодо стягнення проблемної заборгованості. Однак при роботі з проблемною заборгованістю є деякі загальні принципи її виявлення та моніторингу, що використовуються більшістю вітчизняних банків.

Щодо трактування цього терміну науковцями необхідно констатувати наявність декількох підходів до визначення проблемного кредиту. Деякі з них

ототожнюють проблемний кредит з простроченою заборгованістю, інші наголошують на низькій імовірності погашення кредиту з різних причин.

Аналізуючи наявні в науковій думці визначення категорії «проблемний кредит», необхідно відзначити, що найбільш повними є ті визначення, в яких підсумовується можливість неповернення тіла кредиту та відсотків за його користування з будь-яких причин (зниження ринкової вартості забезпечення, погіршення фінансового стану позичальника тощо) або вже реальна ситуація прострочення за кредитом.

Отже, проблемним кредитом можна вважати кредит, за яким своєчасно не проведено один чи кілька платежів, або виникли обставини, що викликають сумніви стосовно своєчасного та повного повернення наданого кредиту через фінансову нестійкість позичальника, недостатню забезпеченість чи незабезпеченість кредиту або з інших причин, що впливають на можливість неповернення кредиту та відсотків за його користування позичальником.

Проблемна заборгованість може виникати з різних причин.

Фактори виникнення проблемної заборгованості в банківських установах перекликаються з факторами кредитних ризиків. І це не дивно, тому що проблемна заборгованість є основною причиною реалізації кредитного ризику.

Зовнішні щодо банку та контрагентів фактори – це фактори, що впливають на можливість виникнення проблемної заборгованості та не піддаються контролю ні з боку банку, ні з боку позичальника. До таких факторів належать: зміни у законодавстві; політична, економічна ситуація в країні (рівень безробіття, рівень інфляції), розвиток галузі, форс-мажорні обставини тощо.

Прикладом зовнішнього фактора виникнення проблемної заборгованості та погіршення кредитного портфеля багатьох банків України може бути девальвація гривні 2008 р. Так, до початку економічної кризи значна частина кредитів видавалась банками в іноземній валюті (в основному в доларах США та євро). Незважаючи на те, що свої доходи позичальники отримували в національній валюті, курс якої відносно долара на той момент коливався від 4,65 до 5,05 грн., кредитування іноземною валютою користувалось популярністю через помірні відсоткові ставки. Але після різкої девальвації гривні восени 2008 р. (курс долара на той момент становив 8–10 грн.) власники валютних кредитів відчули досить помітні труднощі у своєчасному погашенні позик, оскільки кредит для них подорожчав удвічі.

До групи внутрішньобанківських факторів виникнення проблемної заборгованості відносять ті фактори, що безпосередньо пов'язані з кредитною політикою банку. Особливістю цієї групи факторів, на відміну від попередньої, є можливість впливу та контролю з боку банківської установи.

Наступною складовою проблемної заборгованості є сумнівні до повернення кредити, що можна визначити як кредити, строк оплати за якими ще не настав, але у банку існують серйозні побоювання щодо повного та своєчасного погашення кредиту через фінансову нестійкість боржника, недостатню забезпеченість або незабезпеченість кредиту, наявність негативної інформації щодо можливості боржника виконувати свої зобов'язання тощо.

Ще одна складова проблемної заборгованості - це безнадійна заборгованість, яка до моменту списання перебуває у розробці підрозділу безпеки банку.

У деяких банках проблемну заборгованість поділяють на реальну та потенційну. Така класифікація проблемних активів використовується тими банківськими установами, які приділяють велику увагу запобіганню виникнення прострочених кредитів.

Реальна проблемна заборгованість - це заборгованість, проблеми повернення якої вже реалізувалися. Тобто прострочення платежу за кредитом відбулося, кредит вважається проблемним, а сума заборгованості відображена на відповідних рахунках бухгалтерського обліку. До реальної проблемної заборгованості відносять прострочену та безнадійну заборгованість.

Потенційна проблемна заборгованість (або потенційний проблемний кредит) - це заборгованість, термін оплати якої ще не настав, але у банку є вагомі побоювання, що оплату за кредитом не буде проведено, і кредит стане проблемним. Потенційною проблемною заборгованістю можна вважати сумнівні кредити.

Отже, можна відзначити, що проблемні кредити є одним із основних генераторів кредитного ризику банку. Дослідження сутності поняття «проблемний кредит» показало відсутність єдиної точки зору в трактуванні поняття «проблемний кредит» у сучасній практиці. Деякі науковці ототожнюють проблемний кредит з простроченою заборгованістю, інші наголошують на низькій імовірності погашення кредиту з різних причин.

Аналіз ознак, що вказують на можливість виникнення проблемної заборгованості, дозволив дійти висновку, що виникненню проблемної заборгованості сприяють фактори як внутрішнього, так і зовнішнього характеру. Як окрему групу при цьому виділяють фактори, що пов'язані з діяльністю позичальника. Основними видами проблемних кредитів банків є прострочені, сумнівні та безнадійні до повернення кредити. Діяльність банків з управління проблемною заборгованістю регулюється як внутрішньобанківськими документами, так і нормативними актами НБУ.

Дослідження наукових доробок ряду авторів дає змогу розмежувати організаційне забезпечення на основні три рівні, а саме: стратегічне, тактичне та оперативне управління проблемними кредитами банків.

На стратегічному рівні управління проблемними кредитами здійснюється спостережною радою та правлінням банку. Вони не є безпосередніми органами управління проблемними кредитами банку, але вони управляють цими органами, визначаючи ключові стратегічні питання даного аспекту. А саме: склад органів управління, напрямки їх діяльності, їх мету, ціль, завдання, межі відповідальності, підпорядкованість, та інше. А це значить, що вони визначають як буде формуватися управлінське рішення щодо проблемного кредиту.

На тактичному рівні управління проблемними кредитами здійснюється кредитним комітетом, тарифним комітетом та службою внутрішнього аудиту.

На оперативному рівні управління проблемними кредитами банку здійснюється підрозділом по роботі з проблемними кредитами, підрозділом стратегічного аналізу банку.

Таким чином виділяють стратегічний, тактичний та оперативний рівні організаційного забезпечення управління проблемними кредитами, в якому кожен з суб'єктів виступає керівною системою управління та виконує свої специфічні функції. Інформаційний блок забезпечення можна розділити на зовнішнє та внутрішнє забезпечення, що може включати економічну, комерційну, фінансову та іншу звітність.

Окрім того, при реалізації організаційного забезпечення управління проблемними кредитами банків необхідно проводити постійний контроль за системою показників, що характеризують кількісні аспекти даного питання.

Найбільш загальним і часто застосовуваним у банківській практиці є показник питомої ваги простроченої позичкової заборгованості, що характеризує стан питання з проблемними і простроченими активами. Цей фінансово - економічний індикатор виступає одним з центральних при аналізі результатів реалізації кредитно-інвестиційної стратегії банку взагалі і кредитування реального сектора економіки зокрема .

Як правило виокремлюють наступні показники, що відбивають стан банківської позичкової заборгованості.

Поточна позичкова заборгованість (ППЗ) — позичкова заборгованість по основному боргу, термін платежу по якій ще не настав.

Прострочена позичкова заборгованість (ПППЗ) — позичкова заборгованість по основному боргу, не погашена позичальником у встановлені кредитним договором терміни.

Загальна позичкова заборгованість (ЗПЗ) — залишок основного боргу за наданими банком позичальнику кредитами, тобто сума ППЗ і ПППЗ на момент проведення аналізу показника.

А у випадку неефективності застосовуваних внутрішніх методів управління проблемними активами менеджмент банку може прийняти рішення про

доцільність застосування зовнішніх щодо банку дій для покращення структури його балансу і відновлення ліквідності.

Реструктуризація - це окремий випадок у рамках кожного окремого банку, це - своєрідна локальна амністія. Переваги інструментів реструктуризації очевидні для всіх. Для позичальників, яким дозволяють у максимально легкому режимі пережити важкі часи й зберегти позитивну кредитну історію. Для банків, які вирішують проблему власної ліквідності й збереження якісної клієнтської бази. Але, незважаючи на перелічене, слід розуміти, що кінцеву ефективність запропонованого й прийнятого комплексу заходів покаже лише середньострокова практика його використання. Тільки тоді можна буде побачити перші результати, оцінити кількість негативних випадків. Урегулювання проблемної заборгованості кредитного ринку перебуває на початку шляху, але процес уже пішов, і практика застосування механізму реструктуризації неминуче буде поширюватися.

Важливими заходами повинні стати пролонгація строків кредитування та перегляд розміру процентних ставок у бік їх зниження. Ці заходи повинні вживатися в першу чергу стосовно добросовісних позичальників, наприклад на один рік із можливою пролонгацією.

Щодо кредитів в іноземній валюті, доцільною є їх конвертація як щодо основної суми боргу, так і відсотків за ним, оскільки це нівелює чутливість кредиту до валютних ризиків. Реструктуризація кредитів в інвалюті повинна бути добровільною. Комплекс зазначених заходів сприяє зменшенню платіжного навантаження на позичальника.

Сьогодні позичальники звертаючись у банки з метою застосування певного методу реструктуризації кредитів стикаються з цілою низкою додаткових вимог банків, які стосуються переоцінки заставного майна, наслідком чого є вимога дострокового погашення боргу за кредитом (що у сучасних умовах майже нереально). Тобто банки вживають додаткових заходів щодо забезпечення прибутків, і прохання позичальників практично не виконуються.

Саме тому, важливим є проведення реструктуризації кредитів з одного боку, на безоплатній основі, а з другого – супроводжуватися запровадженням певних обмежень для банків.

Окрім того, якщо жоден з розглянутих заходів не дає реальної можливості повернення кредиту, банк може використати процедуру ліквідації підприємства-боржника. Ліквідація - це останній захід з боку банку, який означає приховане визнання того факту, що банк припустився помилки, надавши кредит, і вчасно не вжив виправних заходів. У будь-якому разі проведення процедури ліквідації свого клієнта в цілому не поліпшує репутацію банку.

Ліквідація може бути спокійною або з ускладненнями, залежно від поведінки власників компанії та зовнішніх обставин. Компанію можливо ліквідувати

продажем як діючого підприємства або через розподіл та продаж частинами. Іноді процес ліквідації триває досить довго, оскільки потребує відповідного судового рішення, створення ліквідаційної комісії, розгляду претензій усіх кредиторів та організації процесу продажу активів компанії. У деяких випадках банки лише через два-три роки повертають свої кредити [91, с. 75].

Ліквідація і реабілітація – досить дорогі методи управління проблемними кредитами з погляду часу, фінансових і трудових витрат, оплати юридичних послуг. Звичайно, найкраща політика з управління втратами полягає в їх уникненні, але у реальному житті досягнути цього не завжди вдається. Якщо повернення кредиту неможливе, банком розробляється механізм його списання за рахунок сформованих резервів на покриття втрат.

Ситуаційний центр управління проблемною заборгованістю – це система ситуаційного управління, яка поєднує людський інтелект, інформаційні технології, сучасні програмно-технічні засоби і засоби моделювання в процесі прийняття рішень стосовно врегулювання проблемної заборгованості.

Ситуаційний центр управління проблемною заборгованістю на основі використання сучасної аналітичної техніки, методик, методологій, інформаційних технологій дає змогу створити, реалізувати і забезпечити системність, прогнозування небажаних наслідків рішень, об'єктивну оцінку рівня та факторів ризику під час врегулювання проблемної заборгованості. При цьому забезпечується можливість використання різних каналів зв'язку, комп'ютерних мереж, телекомунікацій, сучасної обчислювальної та інформаційної техніки.

Ситуаційний центр управління проблемною заборгованістю реалізує концептуальну модель інформаційно-аналітичної підтримки прийняття рішень стосовно врегулювання проблемної заборгованості у межах системного моніторингу, який базується на комплексній інформаційній обробці законодавчих, нормативних, аналітичних, експертних та статистичних даних.

Ефективний, сучасний спосіб врегулювання проблемної заборгованості за кредитними операціями – це розроблення та здійснення ситуаційним центром комплексу заходів організаційного та адміністративно-правового характеру щодо повернення кредитних коштів з метою усунення можливих економічних збитків банку.

Ефективна діяльність ситуаційного центру управління проблемною заборгованістю дасть змогу банку значно скоротити протерміновану заборгованість, розформувати резерви, підвищити конкурентоспроможність, знизити витрати, підвищити прибутковість.

ТЕМА 10. СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ ПОРТФЕЛЕМ БАНКУ

Кредитний портфель займає найбільшу частку в банківському портфелі, оскільки передача коштів в позику є однією з основних функцій комерційних банків. Відповідно його необхідно аналізувати відокремлено як цілісний об'єкт управління і визначити специфіку процесів його формування та контролю.

Окрім цього існує думка, що кредитний портфель – це частина банківського портфелю, яка характеризується дохідністю, ризиком та ліквідністю та має ряд специфічних характеристик.

З іншого боку, визначення поняття «кредитний портфель» можна дати виходячи з його структури, а саме як сукупність засобів, розміщених у формі кредитів з визначеним терміном функціонування, розміром та якістю. Цей підхід виходить з позиції вже реалізованої дії. Інший підхід виходить з позиції аналізу не лише реалізованих операцій, але й прогнозу майбутніх. В такому випадку до кредитного портфелю включають не лише видані кредити, але й майбутні напрямки розміщення коштів у вигляді позики.

Отже, поняття кредитного портфеля банку дає змогу представити його не лише як технічну сукупність окремих кредитних активів, а насамперед як сукупність відносин кредитора і позичальників, які виникають у процесі руху тимчасово вільних грошових коштів. В процесі управління банку кредитний портфель необхідно розглядати у взаємозв'язку з усіма складовими банківської діяльності, зокрема з власним капіталом та зобов'язаннями банку. Таким чином, управління кредитним портфелем банків має відбуватися в контексті загальної концепції управління активами та пасивами банку, спрямованої на досягнення бажаного рівня доходу та зниження ризиків.

Основними цілями формування кредитного портфелю є: 1) високий рівень доходу в поточному періоді; 2) високий темп очікуваного доходу в майбутній довгостроковій перспективі; 3) мінімізація рівня ризиків кредитного портфелю; 4) дотримання необхідної ліквідності кредитного портфелю.

Аналіз кредитного портфелю можна здійснювати виходячи з функцій, що ним реалізуються. Функції кредитного портфелю визначено на основі функцій кредиту, як структурного елементу кредитного портфелю, та функцій комерційного банку, оскільки кредитний портфель є складовою загально-банківського портфелю активів.

Основною характеристикою дохідності кредитного портфеля виступає ефективна річна ставка процентів, яка слугує інструментом порівняння з дохідністю інших видів активів та аналізу обґрунтованості процентних ставок за виданими кредитами. Для аналізу, як правило, використовується реальна

дохідність – дохід, отриманий на одиницю активів, вкладених в кредити, за певний період часу.

Ризик кредитного портфеля представляє собою ступінь можливості того, що настануть обставини, за яких банк понесе втрати, обумовлені кредитами, що складають портфель.

Під ліквідністю розуміють здатність фінансового інструменту трансформуватися в грошові засоби, а ступінь ліквідності визначається тривалістю часового періоду, на протязі якого ця трансформація може бути здійснена, тому для кредитного портфеля ліквідність знаходить своє вираження у своєчасному поверненню кредитів.

Якість кредитного портфеля, як основний параметр, суттєво впливає на рівень ризиковості та надійності банку, тому саме кредитна діяльність підлягає регулюванню з боку органів нагляду в багатьох країнах. Установлені обмеження та нормативи, а також правила регулювання банківської діяльності відіграють суттєву роль у процесі формування кредитного портфеля.

У фаховій літературі також використовуються поняття оптимального та збалансованого кредитного портфеля. Оптимальний кредитний портфель найбільш точно відповідає за складом і структурою кредитної та маркетинговій політиці банку і його планом стратегічного розвитку. Збалансований кредитний портфель — це портфель банківських кредитів, який за своєю структурою і фінансовими характеристиками лежить в точці найбільш ефективного вирішення дилеми «ризик-прибутковість». Оптимальний портфель не завжди збігається зі збалансованим: на певних етапах своєї діяльності банк може на шкоду збалансованості кредитного портфеля здійснювати видачу кредитів з меншою прибутковістю і з великим ризиком.

Оптимальний портфель найбільш точно відповідає за складом і структурою кредитній та маркетинговій політиці банку і його планам стратегічного розвитку, тоді як збалансований кредитний портфель завжди знаходиться в точці найбільш ефективного вирішення дилеми «ризик прибутковість». Оптимальний портфель не завжди збігається зі збалансованим: на певних етапах своєї діяльності банк може на шкоду збалансованості кредитного портфеля здійснювати надання кредитів з меншою прибутковістю і з великим ризиком.

Окрім типів кредитного портфелю можна виокремити і його види. Під видом кредитного портфелю слід розуміти сукупність характеристик того чи іншого портфеля в залежності від видів кредитів, що його складають. Кредитний портфель може бути постійним або змінним. Постійний портфель зберігає свою структуру на протязі встановленого строку, тривалість якого визначається кредитною політикою. Змінний портфель в повній відповідності до своєї назви має динамічну

структуру кредитів, склад яких оновлюється з метою отримання максимального економічного ефекту.

Також кредитний портфель може бути спеціалізованим або комплексним. Спеціалізований портфель орієнтований на окрему групу кредитів, які об'єднані не за загальними цільовими ознаками, а за більш окремими критеріями (галузева і регіональна приналежність, кредитні продукти тощо). Відповідно комплексний портфель передбачає поєднання різних груп кредитів.

Розподіл кредитів на групи здійснюється за принципом однорідності кредитів. Так поділ кредитів на групи можна здійснювати за наступними напрямками: за суб'єктами і об'єктам кредитування; за строком і розміром кредиту, а також за іншими напрямками згідно із класифікацією видів кредитів.

Щодо різновиду кредитного портфеля у відповідності до сфери застосування, то тут варто більш детально розглянути сферу виробництва, яка складається із різних галузей, а в цілому даний класифікатор можна замінити на класифікатор «галузь кредитування», який буде передбачати розподіл на наступні різновиди портфелів: портфель щодо торгово-посередницьких операцій; портфель щодо будівництва; портфель щодо сільського господарства; портфель щодо металургійної галузі; портфель щодо транспорту; портфель щодо хімічної промисловості; портфель щодо легкої, харчової, фармацевтичної галузей; портфель щодо виконавчих органів різних рівнів влади тощо.

Отже, визначення поняття кредитного портфеля банку, його економічного змісту та функцій, класифікація за типами і видами дає теоретичне підґрунття щодо формування ефективного механізму управління кредитним портфелем комерційного банку.

Таким чином, розрізняють три основні групи методів оцінки якості кредитного портфеля банку: методи експертних оцінок, статистичні та аналітичні методи. Безумовно, для отримання об'єктивної оцінки якості кредитного портфеля банку необхідним є застосування комплексного підходу щодо оцінки якості кредитного портфеля.

ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Змістовий модуль 1. Теоретичні основи організації кредитного менеджменту банків в умовах розвитку ринкової економіки

Практичне заняття № 1-2.

Тема: Концептуальні засади кредитного менеджменту в банку.

Мета практичного заняття: вивчення та засвоєння теоретичних аспектів організації кредитного менеджменту в банку та його елементів

Питання для обговорення:

1. Економічна сутність та зміст кредитного менеджменту в банку.
2. Об'єкт та суб'єкти кредитного менеджменту.
3. Завдання і цілі кредитного менеджменту у банку.
4. Механізм кредитного менеджменту та його елементи.

Практичне заняття № 3-4.

Тема: Управління процесом банківського кредитування.

Мета практичного заняття: вивчення теоретичних аспектів та напрацювання практичних навичок з організації кредитного процесу в банку і етапів його провадження

Питання для обговорення:

1. Кредитний процес в банківських установах та етапи його провадження.
2. Організація роботи банку з позичальником в сфері кредитування.
3. Порядок нарахування, сплати та стягнення відсотків за користування банківськими позиками.
4. Особливості заключення кредитного договору як основи кредитних взаємин банків із позичальниками.
5. Організація та реалізація моніторингу кредитної операції.

Практичне заняття № 5-6.

Тема: Оцінювання банком кредитоспроможності позичальників.

Мета практичного заняття: вивчення та засвоєння порядку оцінювання банком кредитоспроможності позичальників та формування на цій основі класу позичальників за рейтингом надійності

Питання для обговорення:

1. Теоретичні і практичні аспекти оцінки кредитоспроможності

позичальника.

2. Порядок оцінювання кредитоспроможності позичальників – юридичних осіб.
3. Визначення фінансового стану фізичних осіб.
4. Визначення і формування класу позичальника за рейтингом надійності.

Змістовий модуль №2. Стратегічний менеджмент кредитного портфеля банківських установ.

Практичне заняття №7-8.

Тема: Моніторинг кредитного портфеля банку.

Мета практичного заняття: вивчення та засвоєння теоретичних аспектів організації моніторингу кредитного портфеля банку та етапів його здійснення

Питання для обговорення:

1. Організація внутрішнього банківського контролю за кредитною діяльністю.
2. Ефективність кредитних вкладень як напрям контролю за якістю кредитного портфеля.
3. Реалізація заходів контролю за кредитним портфелем банків на макроекономічному рівні.
4. Обов'язкові економічні нормативи у системі макроекономічного контролю за кредитною діяльністю банків.

Практичне заняття № 9-10.

Тема: Формування і використання банками резерву за кредитами.

Мета практичного заняття: вивчення порядку формування та використання банками резерву за кредитними операціями банків

Питання для обговорення:

1. Економічна сутність банківських резервів під активні операції.
2. Порядок формування резерву за активними банківськими операціями.
3. Забезпечення за кредитними операціями та критерії його прийняття при розрахунку резервів.
4. Порядок розрахунку резерву за кредитними операціями банків.

Практичне заняття № 11 -13.

Тема: Управління проблемними кредитами банку.

Мета практичного заняття: вивчення теоретичних та практичних

аспектів організації процесу управління проблемними кредитами банку

Питання для обговорення:

1. Економічна природа проблемних кредитів та основні причини їх виникнення.
2. Організаційно-інформаційне забезпечення управління проблемними кредитами банку.
3. Загальна характеристика методів управління проблемними кредитами банків.
4. Організація діяльності ситуаційних центрів управління проблемною заборгованістю за кредитними операціями.

Практичне заняття № 14-15.

Тема: Стратегічне управління кредитним портфелем банку.

Мета практичного заняття: вивчення та засвоєння теоретичних аспектів організації стратегічного управління кредитним портфелем банку

Питання для обговорення:

1. Поняття, функції і склад кредитного портфеля банку.
2. Формування і управління кредитним портфелем банківської установи.
3. Організація діяльності банку щодо оцінки якості кредитного портфеля.
4. Загальна характеристика методів оцінювання якості кредитного портфеля банку.
5. Управління портфельним ризиком банку: етапи провадження та методичні підходи до оцінки.

ТИПОВІ ЗАДАЧІ З ДИСЦИПЛІНИ

Задача 1.

Підприємство уклало з банком угоду про одержання контокорентного кредиту. Ліміт кредитування на квартал встановлений у розмірі 100 тис. грн. У першому місяці кварталу на поточному рахунку були проведені такі операції, тис. грн.: платежі – 30; надходження – 20; у другому – відповідно 120 і 100; у третьому – 40 і 70. Процентна ставка встановлена на рівні 25% річних. Дебетове сальдо на поточному рахунку було протягом 38 днів у середньому 36 тис. грн. на кінець дня. Кількість днів у році – 365. Розрахувати: заборгованість за кредитами на кінець кожного місяця; проценти.

Задача 2

Підприємство уклало з банком угоду про одержання контокорентного кредиту. Ліміт кредитування на місяць встановлений у розмірі 100 тис. грн. У першому місяці кварталу на поточному рахунку були проведені такі операції, тис. грн.: платежі – 200; надходження – 150; у другому відповідно – 600 і 500; у третьому – 350 і 325. Кредитове сальдо поточного рахунку на початок кварталу становило 50. Відсоткова ставка встановлена на рівні 24% річних. Дебетове сальдо на поточному рахунку було протягом 55 днів у середньому 160 тис. грн. на кінець дня. Кількість днів у році – 365. Розрахуйте: заборгованість по позичках на кінець кожного місяця; суму процентів.

Задача 3.

Розрахуйте суму овердрафту і процентний платіж за ним. Залишок грошових коштів на рахунку клієнта в банку – 250 млн. грн. У банк поступили документи на оплату клієнтом угоди на суму 350 млн. грн. Процент за овердрафт складає 36% річних. Поступлення грошей на рахунок клієнта відбувається через кожні 10 днів після сплати вказаної угоди. Кількість днів у році – 365

Задача 4.

Банк має таку інформацію: а) розмір кредиту – 120 тис. грн.; б) термін дії кредиту – 20 діб;

в) річна ставка простого процента – 25%. Визначити: суму нарахованих процентів; загальний розмір боргу клієнта банку.

Кількість днів у році – 360.

Задача 5.

Розрахуйте суму овердрафту і процентний платіж за ним. Залишок грошових коштів на рахунку клієнта в банку – 250 млн. грн. У банк поступили документи на оплату клієнтом угоди на суму 350 млн. грн. Процент за овердрафт складає 36%

річних. Поступлення грошей на рахунок клієнта відбувається через кожні 10 днів після сплати вказаної угоди. Кількість днів у році – 365.

Задача 6.

Підприємство 1 березня отримало в банку позику, розмір якої 300000 грн., терміном до 1 червня під 18% річних. 01 травня банк підвищив відсоткову ставку за позику до 24%. На цей час було погашено 30% основної суми позики. Розрахуйте суму відсотків за користування позику та загальний розмір боргу клієнта банку.

Кількість днів згідно з угодою обчислюється за методом “факт/факт” – при розрахунку суми відсотків береться фактична кількість днів у місяці та році

Задача 7.

Кредит у сумі 100 тис. грн. було отримано 10.07.20__р., термін дії кредитної угоди 2 роки, ставка відсотку за користування кредитом 25%. Яку суму відсотків сплатить клієнт? Визначте загальний розмір боргу клієнта банку.

Задача 8.

Банк “Форум” 01 березня поточного року видав короткотерміновий кредит юридичній особі МП “Зоря” на суму 100000 грн. під 24 % річних терміном до 01 грудня поточного року. Визначте суму, яку повинен сплатити позичальник, якщо погасить борг достроково 01 вересня поточного року.

Задача 9.

Кредит для купівлі автомобіля вартістю 65000 грн. відкрито на 5 років під 11%. Початковий внесок покупця – 10 тис. грн., а решта боргу буде сплачуватись щомісячно протягом усього терміну кредитної угоди. Розрахуйте суму щомісячних платежів позичальника. Визначте загальну суму відсотків, що сплатить позичальник банку за п’ять років та загальний розмір боргу клієнта банку

Задача 10.

Підприємство уклало з банком угоду про одержання контокорентного кредиту. Ліміт кредитування на місяць встановлений у розмірі 100 тис. грн.

У першому місяці кварталу на поточному рахунку були проведені такі операції, тис. грн.: платежі – 200; надходження – 150; у другому відповідно – 600 і 500; у третьому – 350 і 325. Кредитове сальдо поточного рахунку на початок кварталу становило 50. Відсоткова ставка встановлена на рівні 24% річних. Дебетове сальдо на поточному рахунку було протягом 55 днів у середньому 160 тис. грн. на кінець дня. Кількість днів у році – 365.

Розрахуйте: заборгованість по позичках на кінець кожного місяця; суму процентів.

ПЕРЕЛІК ЕКЗАМЕНАЦІЙНИХ ПИТАНЬ

1. Аналіз якості кредитного портфеля з точки зору ризику та захищеності від можливих втрат.
2. Види заборгованості за кредитними операціями, що становлять кредитний портфель банку.
3. Визначення і формування класу позичальника за рейтингом надійності.
4. Визначення строків, джерела та механізм погашення кредитів.
5. Диференціація кредитів за ступенем ризику.
6. Економічна природа проблемних кредитів та основні причини їх виникнення.
7. Економічна сутність кредитного менеджменту та його елементи.
8. Економічний зміст і види банківських ризиків.
9. Економічний контроль та санкції в процесі кредитування. Шляхи удосконалення механізму надання або погашення кредиту.
10. Економічний контроль, відповідальність та санкції в процесі кредитування комерційними банками.
11. Етапи кредитного процесу та їх значення для ефективності кредитної політики банку.
12. Ефективність кредитних вкладень як напрям контролю за якістю кредитного портфеля
13. Загальна характеристика методів управління ризиками при кредитуванні.
14. Заходи щодо реструктуризації банківських кредитів.
15. Зміст і структура кредитного договору.
16. Класифікація кредитного портфелю банку за кожною кредитною операцією, критерії класифікації. Визначення категорій кредитних операцій за результатами класифікації кредитного портфелю.
17. Класифікація кредитного портфелю банку за рівнем ризику кредитної заборгованості. Фактори, що визначають структуру кредитного портфелю.
18. Класифікація позичальників (юридичних осіб) за результатами оцінки їх фінансового стану та з врахуванням якості забезпечення заборгованості за кредитними операціями.
19. Кредитні ризики, їх сутність, класифікація та управління ними.
20. Мета, умови та принципи формування і використання банками резервів під кредитні ризики.

21. Методи управління ризиком кредитного портфеля банку.
22. Моніторинг кредитного процесу.
23. Об'єкт та суб'єкти кредитного менеджменту
24. Обов'язкові економічні нормативи у системі макроекономічного контролю за кредитною діяльністю банків.
25. Організація внутрішнього банківського контролю за кредитною діяльністю.
26. Організація діяльності банку щодо оцінки якості кредитного портфеля.
27. Організація та реалізація моніторингу кредитної операції
28. Організація управління кредитним ризиком банку.
29. Особливості заключення кредитного договору як основи кредитних взаємин банків із позичальниками.
30. Особливості роботи підрозділу з проблемними кредитами.
31. Оцінка фінансового стану – основа визначення кредитоспроможності позичальників (фізичних осіб).
32. Плата за кредит, фактори, що впливають на її рівень. Порядок визначення, нарахування та стягнення банками плати за кредит.
33. Побудова системи внутрішнього контролю за кредитною діяльністю банку.
34. Поняття кредитного процесу та його організаційних стадій..
35. Порядок врахування вартості прийнятого банком забезпечення кредитів при визначенні чистого кредитного ризику банка-кредитора для розрахунку резервів під кредитні ризики.
36. Порядок оцінювання кредитоспроможності позичальників – юридичних осіб
37. Порядок розрахунку кредитоспроможності позичальників – фізичних осіб на основі скорингової методики
38. Порядок розрахунку суми резерву під кредитні ризики, джерела їх формування та порядок використання банками.
39. Порядок формування резерву за активними банківськими операціями.
40. Порядок формування та використання резерву під прострочені та сумнівні до отримання доходу за активними операціями комерційних банків.
41. Правове регулювання процесу банківського кредитування
42. Процедура розгляду кредитної документації, робота кредитного комітету (комісії) банку при розгляді питання про надання кредиту та її інформаційне забезпечення.

43. Реструктурування заборгованості за кредитами, її мета, зміст та порядок проведення банком. Особливості окремих видів реструктурування боргу позичальників.
44. Страхування відповідальності позичальників за непогашення кредиту і несплату відсотків за користування ним.
45. Суб'єкти та об'єкт кредитного менеджменту в банку та їх загальна характеристика.
46. Сутність проблемних кредитів та основні причини їх виникнення.
47. Схеми погашення простроченої заборгованості.
48. Умови та порядок відстрочення (продлонгації) строку користування кредитом. Прострочення виконання позичальником зобов'язань за кредитним договором його матеріальна відповідальність.
49. Умови, правові та організаційно-економічні засади кредитування комерційними банками України.
50. Управління кредитними операціями комерційного банку.
51. Управління портфельним ризиком банку: етапи провадження та методичні підходи до оцінки.
52. Форми забезпечення своєчасності та повноти повернення кредитів та сплати відсотків за ними, їх загальна характеристика.
53. Форми та методи надання кредиту, його документальне оформлення. Обов'язкова та додаткова кредитна документація.
54. Формування і управління кредитним портфелем банківської установи.
55. Цілі та завдання кредитного менеджменту в банку.
56. Шляхи удосконалення та необхідність впровадження у банківську практику нових, прогресивних форм та методів забезпечення банківських кредитів.

ГЛОСАРІЙ

Акцептний кредит - це форма вексельного кредиту, що надається векселедавцю і виступає як гарантійна послуга.

Банк – це така кредитна організація, що виконує депозитні, кредитні та розрахункові операції.

Банк з економічної точки зору, – це автономне, незалежне підприємство, суб'єкт господарювання, що виконує такі функції: 1) залучення депозитів; 2) надання кредитів; 3) розрахунково-касове обслуговування клієнтів.

Банківський кредит - це позичковий капітал банку у грошовій формі, що передається у тимчасове користування на засадах строковості, повернення, платності, забезпеченості та цільового використання.

Банківська платіжна картка (БПК) це ідентифікаційний засіб, за допомогою якого держателю картки надається можливість виконання операцій по своєму рахунку для здійснення оплати товарів і послуг та отримання готівки.

"Безнадійні" кредитні операції - це операції, імовірність виконання зобов'язань за якими з боку позичальника/контрагента банку (з урахуванням фінансового стану позичальника та рівня забезпечення) практично відсутня, ризик за такими операціями дорівнює сумі заборгованості за ними.

Власний капітал банку являє собою грошові кошти, внесені акціонерами (засновниками) банку, а також кошти, утворені у процесі його подальшої діяльності.

Врахування векселів - це форма кредитування банком суб'єкта господарювання шляхом придбання векселя до настання строку платежу за ним зі знижкою (дисконтом) за грошові кошти з метою одержання прибутку від погашення векселя в повній сумі. Враховуючи вексель, банк тим самим надає векселедержателю-пред'явнику строковий кредит.

Гарантія чи порука - це зобов'язання третьої особи погасити борг позичальника у випадку його неплатоспроможності.

Депозити – кошти, що внесені до банку клієнтами – приватними особами та компаніями, зберігаються на їх рахунках та використовуються у відповідності до режиму рахунка та банківського законодавства.

Диверсифікація кредитів - це розподіл їх між певною кількістю позичальників.

Доручення про кредитове перерахування в автоматизованих розрахункових палатах здійснюються за допомогою електронних носіїв.

Доручення про кредитові перерахування у системах “жиро” (італ. giro - круг, оборот) – перерахування у системах безготівкових розрахунків, що можуть базуватися як на паперових носіях, так і на електронних повідомленнях і передбачають зарахування взаємних вимог і зобов'язань учасників розрахунків.

Забезпечення (collateral) – види і вартість активів, що запропоновані як додаткове забезпечення позики.

Забезпечення кредиту - спосіб страхування банку від ризику неповернення клієнтом позички.

Загальні умови (conditions) – стан економічної кон'юнктури та інші зовнішні чинники, що можуть вплинути на фінансове становище позичальника.

Залучені ресурси формують переважну частину ресурсів, що використовується комерційними банками для виконання активних операцій/

Іменний чек – виписується на користь певної особи.

Застава - це частка матеріального майна, право власності якого належить позичальникові і перейде до банківської установи у разі невиконання позичальником своїх зобов'язань, які передбачені кредитною угодою.

Заставадавець - юридична чи фізична особа - власник, або особа, якій власником надано право на заставу, передає майно, право на вимогу, цінні папери для застави. Заставодержатель - банк, якому передається в заставу майно і майнові права та цінні папери для забезпечення повернення виданої позики.

Інвестиційний портфель (або портфель цінних паперів) – це сукупність придбаних банком цінних паперів, право на володіння, користування та розпорядження якими належить банку та які згруповані за їх типами та призначенням.

Інвестиційні банки – це кредитні установи, які провадять засновницько-емісійну діяльність. Вони здійснюють розміщення на фондовому ринку акцій та облігацій корпорацій, займаються злиттям і поглинанням, торгівлею похідними фінансовими інструментами, структурованим фінансуванням. Ресурси цих банків формуються також за рахунок випуску цінних паперів.

Інвестиційні операції комерційних банків – це їх діяльність по розміщенню ресурсів в об'єкти інвестування: цінні папери, статутні фонди підприємств, нерухомість, колекції тощо.

Інфляційний ризик полягає у тому, що при високих, насамперед, неочікуваних темпах інфляції доходи інвесторів не можуть компенсувати швидке знецінення вкладених коштів. Особливо це стосується інвестицій у цінні папери з фіксованим розміром доходу.

Іпотека - різновид застави нерухомого майна (головним чином, землі і будівель) з метою одержання позики.

Іпотечні банки спеціалізуються на наданні довгострокових позик під заставу нерухомості – землі та будов. Кошти для надання кредитів іпотечний банк отримує від продажу заставних листів та іпотечних облігацій, які є надійними борговими зобов'язаннями банку, що гарантують фіксовані відсотки.

Іпотечний кредит - це особливий вид економічних відносин з приводу надання кредитів під заставу нерухомого майна.

Класифікація кредитних операцій - це оцінка рівня ризику за кожною кредитною операцією з урахуванням фінансового стану позичальника, стану обслуговування позичальником кредитної заборгованості та рівня забезпечення кредитної операції.

Коефіцієнт ліквідності - показник, що характеризує спроможність фірми перетворювати свої активи в наявні кошти для задоволення вимог постачальників та кредиторів фірми.

Контокорентний рахунок - рахунок, на якому обліковуються власні кошти клієнта (кредитове сальдо) і кредити банку (дебетове сальдо).

Кошти, доходи (means) – банк оцінює розмір прибутку, що отримує позичальник, з точки зору можливості сплати відсотків при здійсненні нормальної фінансової діяльності.

Кредитний договір - це угода в письмовій формі між кредитором і позичальником, яка визначає взаємні зобов'язання та відповідальність сторін і не може змінюватись в односторонньому порядку без згоди обох сторін.

Кредитна операція - це договір щодо надання кредиту, який супроводжується записами за банківськими рахунками, з відповідним відображенням у балансах кредитора та позичальника.

Кредитна політика – документально оформлена схема організації і контролю кредитної діяльності банку.

Кредитний ризик пов'язаний з тим, що емітент, який випустив боргові цінні папери, може опинитися у скрутному фінансовому становищі, що ставить під сумнів його спроможність сплачувати відсотки та повернути основну суму боргу.

Кредитний ризик - ймовірність несплати позичальником основного боргу та відсотків, які належать сплаті за користування кредитом у терміни, визначені в кредитній угоді.

Кредитний ризик - ризик невиконання позичальником (контрагентом банку) зобов'язань за кредитними операціями (тобто ризик того, що сплата позичальником відсотків і основного боргу за кредитними операціями проводитиметься з відхиленнями від умов кредитної угоди або взагалі не проводитиметься).

Кредитоспроможність - це якісна оцінка позичальника, яка дається банком до розгляду питання про можливість і умови кредитування і дозволяє передбачити ймовірність своєчасного повернення позичок та їх ефективного використання.

Кредитна лінія - згода банку-кредитора надати кредит у майбутньому у розмірах, які не перевищують заздалегідь обумовлені розміри за певний відрізок часу без проведення додаткових спеціальних переговорів.

Лізинговий кредит - це відносини між юридичними особами, які виникають у разі оренди майна і супроводжуються укладанням лізингової угоди. Лізинг є формою майнового кредиту.

Ліміт кредитування - це гранична сума кредиту, яку позичальник може отримати в банку.

Майно (capital) – розмір і структура акціонерного капіталу компанії, особистий достаток ключових акціонерів компанії або підприємця.

Нарахування складних відсотків означає, що нараховані відсотки добавляються до основної суми боргу і на них в свою чергу нараховуються відсотки.

Овердрафт - короткостроковий кредит, що надається банком надійному клієнту понад його залишок на поточному рахунку в цьому банку в межах заздалегідь обумовленої суми шляхом дебетування його рахунку. При цьому утворюється дебетове сальдо.

Одерний чек – виписується на користь певної особи чи за її наказом (англ. by order).

Ощадні банки орієнтують свою діяльність на залучення дрібних вкладів населення на певний строк і надання позичок приватним особам.

Платоспроможність - здатність юридичної чи фізичної особи своєчасно і повністю виконати свої платіжні зобов'язання.

Позичальник - суб'єкт кредитних відносин, який отримав у тимчасове користування грошові кошти на умовах повернення, платності та строковості.

Погашення (repayment) – спроможність позичальника генерувати грошові потоки для погашення кредиту.

Портфельні інвестиції являють собою придбані банком цінні папери, що належать різним емітентам і не забезпечують контрольної участі та прямого управління об'єктом інвестицій. Володіння пакетом акцій у розмірі до 10% загального обсягу вважається портфельною інвестицією.

Правило п'яти "сі" – система оцінки кредитоспроможності клієнта, яка застосовується в банках США.

Принципи кредитування - це правила поведінки кредитора і позичальника у процесі здійснення кредитних операцій банку.

Пролонгація - продовження терміну чинності кредитної угоди.

Простий позичковий рахунок - це рахунок з якого здійснюється разова видача позики, кожна її видача оформляється документально на основі заявки позичальника та необхідного пакету документів.

Прострочена заборгованість - позика, неповернена банку у встановлений строк. Проблемна позика - це позика, повернення якої може не здійснитись у зв'язку з виникненням певних фінансових проблем у позичальника.

Процентний ризик інвестиційного портфеля полягає у потенційній мінливості розміру доходів внаслідок змін рівня відсоткових ставок.

Репутація позичальника (character) – характеризується відповідальністю і компетентністю керівництва, своєчасністю розрахунків по раніше отримуваних кредитах, якість наданих звітів тощо.

Ризик ліквідності пов'язаний з неможливістю у певних ринкових умовах продажу цінного папера інакше, ніж за суттєво зниженою ціною.

Сек'юритизація (від англ. security – цінний папір) – продаж на ринку частини активів комерційного банку, головним чином зобов'язань клієнтів по виданих позиках, у формі цінних паперів, що забезпечені цими активами і погашаються з коштів, що надходять від позичальників.

Спеціальний позичковий рахунок - це рахунок, з якого протягом всього періоду кредитування здійснюється оплата платіжних документів у межах задалегідь обумовленої суми.

Споживчий кредит - це позичка, яка надається тільки в національній грошовій одиниці фізичним особам - резидентам України на придбання споживчих товарів тривалого користування та послуг і повертається в розстрочку, якщо інше не передбачено умовами кредитного договору.

Спроможність (ability) – оцінка бізнесу позичальника, його здатність виготовляти конкурентоспроможну продукцію.

Страхування кредитних операцій - це створення певного фонду грошових коштів для покриття можливих збитків від неповернення позичок.

Страховання ризику непогашення кредиту - це спосіб забезпечення зобов'язань, при якому банк самостійно страхує видану позику шляхом укладання зі страховою організацією договору про добровільне страхування кредитного ризику.

Строкові депозити – це депозити з погашенням у фіксований термін, передчасне їх закриття клієнтом приводить до штрафу у вигляді втрати частини відсотків відповідно до терміну, що залишився до договірної дати закінчення депозиту.

Структуризація позики - це встановлення певних її параметрів (сума, термін, ставка відсотку, цільове призначення тощо).

Сума (amount) – обґрунтування суми позики виходячи з аналізу балансу позичальника та сутності проекту, що кредитується.

Уступка вимоги (цесія) - документ позичальника (цедента), в якому він уступає свою вимогу (дебіторську заборгованість) кредитору в якості забезпечення повернення позики.

Фінансові можливості (solvency) – спроможність повернути взятую позику за рахунок поточних грошових надходжень або коштів від продажу активів.

Характер (character) – особистість позичальника, його репутація у діловому світі, відповідальність і готовність виконати взяті на себе зобов'язання, його взаємовідносини з банком.

Ціль (purpose) – мета використання кредитних ресурсів.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

№	Найменування	Номер теми
1.	Електронний варіант лекцій	1-10
2.	Індивідуальні завдання для самостійного виконання (електронний варіант)	1-10
3.	Комплексні контрольні завдання для контролю якості знань (електронний варіант)	1-10
4.	Малахова О.Л. Кредитний менеджмент [Текст]: навч посібник // Малахова О.Л. – Тернопіль, Вектор – 2015. – 480 с.	1-10

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна література

1. Васюренко О. В. Банківські операції [Текст]: навчальний посібник / О. В. Васюренко. – К.: Т-во “Знання”, 2006. – 311 с.
2. Владичин У. В. Банківське кредитування: навчальний посібник [Текст] / За ред. д-ра екон. наук, проф. С. К. Реверчука. – К.: Атіка, 2008. – 648с.
3. Вовк В. Я. Кредитування і контроль [Текст] : навчальний посібник / В. Я. Вовк, О. В. Хмеленко. – К.: Знання, 2008. – 463 с.
4. Вовчак О. Д. Кредит і банківська справа [Текст]: підручник / О. Д. Вовчак, Н. М. Руцишин, Т. Я. Андрейків. – К.: Знання, 2008. – 564 с.
5. Дмитренко М. Г. **Кредитування і контроль [Текст] : навчальний посібник** / М. Г. Дмитренко, В. С. Потлатюк. – **К.: Кондор, 2009 – 298 с.**
6. Кредитний ризик комерційного банку [Текст]: навч. посібник. / [В. В. Вітлінський, О. В. Пернарівський, Я. С. Наконечний, Г. І. Великоіваненко; за ред. В. В. Вітлінського. – К. : Т-во “Знання”, КОО, 2000. – 251 с.
7. Кузнєцова Л. В. Кредитний менеджмент [Текст]: навч. посібник / Л. В. Кузнєцова. – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2007. – 322 с.
8. Лагутін В. Д. Кредитування: теорія і практика [Текст]: навч. посіб. / В. Д. Лагутін. – [3-тє вид., перероб і доп.] – К.: Т-во “Знання”, КОО, 2002. – 215 с.
9. Мороз А. М. Кредитний менеджмент [Текст]: навч. посібник / А. М. Мороз, Р. І. Шевченко, І. В. Дубик. – К.: КНЕУ, 2009. – 399 с.
10. Управление деятельностью коммерческого банка (банковский менеджмент) / Под ред. д-ра экон. наук, проф. О.И. Лаврушина. М.: Юристъ, 2002. 688 с.

11. Малахова О.Л. Кредитний менеджмент [Текст]: навч. посібник / О.Л. Малахова. – Тернопіль: Вектор, 2015. – 420 с.

12. Синки Дж., мл. Управление финансами в коммерческих банках: Пер. с англ. 4-го перераб. изд. / Под ред. Р.Я. Левиты, Б.С. Пинскера. М.: Catallaxy, 1994. 820 с.

Додаткова література

1. Господарський кодекс України: закон України: прийнятий 16.01.2003р. № 435-IV [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Офіц. вид. // Відомості Верховної Ради. – 2003. – № 18, № 19-20, № 21-22, ст. 1446. – Офіційний текст. – Режим доступу до закону : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page>: Глава 35.

2. Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті: постанова Правління НБУ: затверджена 21.01.2004 р. № 22. / Національний банк України. – Офіційний текст. – Режим доступу до постанови : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0377-04>

3. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні: постанова Правління НБУ: затверджена 28.08.2001 р. № 368 [Електронний ресурс] / Національний банк України. – Офіційний текст. – Режим доступу до постанови : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0841-01>

4. Положення про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства: постанова Правління НБУ: прийнята 28.08.2001 року № 369 / Національний банк України. – Офіційний текст. – Режим доступу до постанови : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0845-01>

5. Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями, затверджене Постановою Правління НБУ від 25.01.2012 р. № 23 [Електронний ресурс] / Документ z0231-12, редакція від 02.08.2013 р., чинний; доступний з Офіційного сайту Верховної Ради України. – Режим доступу: / <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0231-12>

6. Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків : постанова Правління НБУ: прийнята 06.07.2000 року № 279 / Національний банк України. – Офіційний текст. – Режим доступу до постанови: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1027.408.18&nobreak=1>

7. Методика інтегральної оцінки фінансового стану позичальників юридичних осіб - [Електронний ресурс] / Проект Правління Національного банку України. - Режим доступу: <http://kbs.org.ua/files/897546123456.pdf>

8. Положення про структуру системи банківського нагляду Національного банку України: Постанова Правління Національного банку України від 17 листопада 1997 р. № 380. - Режим доступу: nbuportal.bank.gov.ua/doccatalog/document?id

9. Цивільний кодекс України: закон України : прийнятий 16.01.2003 р. № 435-IV [Текст] / Верховна Рада України. – Офіц. вид. // Відомості Верховної Ради. – 2003. – №№ 40-44. – С. 356: Глави 71-74.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ І ВМІНЬ СТУДЕНТІВ

В процесі вивчення дисципліни “Кредитний менеджмент” використовуються наступні методи оцінювання навчальної роботи студента:

- поточне тестування та опитування;
- підсумкове тестування по кожному змістовому модулю;
- ректорська контрольна робота;
- оцінювання виконання КПІЗ;
- екзамен.

Підсумковий бал (за 100-бальною шкалою) з дисципліни “Кредитний менеджмент” визначається як середньозважена величина, в залежності від питомої ваги кожної складової залікового кредиту:

Заліковий модуль 1	Заліковий модуль 2 (ректорська контрольна робота)	Заліковий модуль 3 (підсумкова оцінка за КПІЗ)	Заліковий модуль 4 (екзамен)
20%	20%	20%	40%
Тиждень (6)	Тиждень (16)	Тиждень (17)	Екзаменаційна сесія

Шкала оцінювання:

За шкалою Університету	За національною шкалою	За шкалою ECTS
90–100	відмінно	A (відмінно)
85-89	добре	B (дуже добре)
75–84		C (добре)
65–74	задовільно	D (задовільно)
60-64		E (достатньо)
35–59	незадовільно	FX (незадовільно з можливістю повторного складання)
1–34		F (незадовільно з обов’язковим повторним курсом)

Виконання студентом КПІЗ від 75 – 89 балів – оцінюється, якщо:

При оформленні та захисті на найвищий бал не висвітлений хоча б один з пунктів, вказаних вище або якщо при викладанні відповіді студентом припущені помилки.

Захист студентом КПІЗ від 60 – 74 балів – оцінюється, якщо:

1. При відповіді на найвищий бал не дана відповідь на два і більше пунктів вище перерахованих.
2. При відповіді на питання допущені значні помилки під час викладання теоретичних аспектів і здійсненні практичних узагальнень.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БАНКІВСЬКОГО БІЗНЕСУ

О.Л. Малахова

*МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
з вивчення дисципліни*

“КРЕДИТНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ”

ТЕРНОПІЛЬ 2018 р.